משנה · ראשונים · ר״ש משאנץ

ר"ש משאנץ על משנה שביעית

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ר"ש משאנץ על משנה שביעית

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רש-משאנץ-על-משנה-שביעית/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 6
משנה ג 6
משנה ד 6
משנה ה 8
משנה ו 8
משנה ז 9
משנה ח 9
פרק ב 9
משנה א 9
משנה ב 10
משנה ג 11
משנה ד 11
משנה ה 12
משנה ו 13
משנה ז 14
משנה ח 16
משנה ט 17
משנה י 18
פרק ג 18
משנה א 18
משנה ב 19
משנה ג 19
משנה ד 20
משנה ה 21
משנה ו 22
משנה ז 23
משנה ח 23
משנה ט 23
משנה י 24
פרק ד 24
משנה א 24
משנה ב 25
משנה ג 25
משנה ד 25
משנה ה 26
משנה ו 26
משנה ז 26
משנה ח 26
משנה ט 27
משנה י 27
פרק ה 28
משנה א 28
משנה ב 28
משנה ג 28
משנה ד 31
משנה ה 31
משנה ו 32
משנה ז 32
משנה ח 32
משנה ט 33
פרק ו 34
משנה א 34
משנה ב 38
משנה ג 39
משנה ד 41
משנה ה 42
משנה ו 42
פרק ז 42
משנה א 42
משנה ב 44

משנה ג 45
משנה ד 47
משנה ה 47
משנה ו 48
משנה ז 50
פרק ח 51
משנה א 51
משנה ב 52
משנה ג 53
משנה ד 53
משנה ה 54
משנה ו 54
משנה ז 55
משנה ח 55
משנה ט 56
משנה י 56
משנה יא 56
פרק ט 56
משנה א 56
משנה ב 60
משנה ג 60
משנה ד 61
משנה ה 61
משנה ו 62
משנה ז 63
משנה ח 63
משנה ט 65
פרק י 65
משנה א 65
משנה ב 66
משנה ג 67
משנה ד 67
משנה ה 68
משנה ו 69
משנה ז 70
משנה ח 70
משנה ט 70

פרק א

משנה א

עד אימתי חורשין בשדה האילן. לזקנה קרי אילן ולילדה קרי נטיעה:

עד העצרת. בירושלמי (הל' א) דריש מקרא לאסור ערב שביעית דהיא שנה ששית וכן בפ"א דמו"ק (ד' ג:) ואמרי' התם דרבן גמליאל ובית דינו נמנו על ב' פרקים הללו וביטלום כלומר פסח ועצרת מפרש בירושלמי (שם) דבשעה שהתירו סמכו למקרא ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ':ט') מה ע"ש בראשית אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה אף ערב שביעית אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה ובפ"ק דמ"ק (ד' ד:) מפרש טעמא מגזירה שוה דגמר שבתון שבתון משבת בראשית מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותרת כו' ולבסוף לא קאי ומסיק דסברי ליה כר' ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים דומיא דנסוך המים:

ירושלמי (שם). כתי' ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וכתיב בחריש ובקציר תשבות מה מקיימין אם לענין שבת בראשית הלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך אם לענין שבת שביעית הלא כבר נאמר שש שנים תזרע שדך וגו' (ויקרא כ"ה:ג') אלא אם אינו ענין לא לשבת בראשית ולא לשבת שביעית תנהו באיסור ב' פרקים הראשונים בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה קציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית א"כ למה נאמר חורשין עד ראש השנה רבי קרוספיי בשם ר' יוחנן רבן גמליאל ובית דינו התירו באיסור ב' פרקים הראשונים פי' חורשין עד ר"ה כלומר דהכי קים לן דשרי:

עוד ירושלמי (שם) ולמה עד העצרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך מנבל פירותיו והתנינא אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל עד כאן מעבה הקורות כלומר פירות המחוברין באילן בששית מכאן ואילך מתיש כחו ולפי טעם זה ניחא הא דתנן לקמן בפ"ב (מ"ו) אין נוטעין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה משמע הא ל' יום נוטעין והשתא נטיעה בתחלה שרי חרישה אסור בתמיה אלא היינו טעמא דכיון דלא מהניא לאילן נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית ורבינו תם מפרש דלא החמירו בנטיעה משום דבנטיעה אין תוספת שביעית דאורייתא אלא בחרישה ובפ"ק דראש השנה (ד' ט.) דרשינן לה מדכתב בחריש ובקציר תשבות ומיהו איכא תנאי התם דדרשינן ליה מקרא אחריני ועוד לא יתכן כלל דמ"נ דאורייתא היא בחרישה כתיב כרמך לא תזמור וכ"ש נטיעה דהיא עיקר מלאכה טפי כדמוכח בשבת (דף עג:) דזומר תולדה דזורע וכ"ש נוטע דדמי לזורע

טפי ומהא דתניא בפ"ק דראש השנה (ד' ט:) אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית ל' יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית משמע קצת דאסור ליטע דאי לכתחלה שרי ליטע מה שייך למיתני דמותר לקיימן ושמא איידי דבעי למיתני סיפא פחות משלשים יום אסור לקיימן תנא נמי מותר לקיימן. תניא בתוספתא ר"ג ובית דינו התקינו שיהו מותרים בעבודת קרקע עד ראש השנה:

משנה ב

בית סאה. הוא חמשים על חמשים דהיינו תרי אלפי וחמש מאה גרמידי ומטי לכל חד וחד תתל"ג ותלתא כדאי' בב"ב (דף כז.):

אם ראויין לעשות אע"פ שאינם עושין כדמוכח לקמן (מ"ג) דמשער בתאנים:

מנה. היינו מאה זוז באיטלקי כך היה בדורו של משה כדמשמע בפ"ק דקדושין (דף יב.) גבי פרוטה אחד מו' באיסר האיטלקי:

פחות מכאן. מכאן של ששים מנה אין חורשין כל הבית סאה אלא תחת האילן לחוד וחוצה לו כמלא אורה וסלו הלוקט תאנים קרוי אורה כמו גודר בתמרים ובוצר בענבים ושאר השדה חשוב שדה הלבן ואין חורשין אלא עד הפסח:

משנה ג

אחד אילן סרק. שאינו עושה פירות נטועין ג' לבית סאה:

ככר דבילה. כל אילן ואילן בפני עצמו:

לצרכן. מלא אורה וסלו חוצה לו:

ירושלמי (הל' ג) ולמה אמרו תאנים על ידי שפירותיהן גסין ועושין הרבה הרי אתרוג שגס ואין עושין הרבה הרי זיתים. שעושין הרבה ואין פירותיהן גסין ואלו עושין הרבה ופירותיהן גסין א"ר חייא בר אבא כל אילניא עושין שנה פרא שנה ותאנה עבדין כל שנה:

משנה ד

ד אחד עושה ככר דבילה ושנים אין עושין או שנים עושין ואחד אינו עושה אין חורשין אלא צרכן. וכן ד' וה' עד תשעה אם כל אחד ואחד עושה ככר דבילה חורשין כל הבית סאה ואם לאו שיש בהן אחד שאינו עושה ככר אין חורשין לכל א' אלא צורכו דהיינו מלא אורה וסלו וחוצה לו אבל אם היו עשרה או יותר אע"פ שאינם עושין חורשין ואמרינן עלה בירושלמי (שם) ר' ביבי בשם ר' חנינא ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים כלומר שכל ג' מהן יעשו ככר דהיינו שליש ככר לכל אחד זעירא בשם ר' חנינא אמר ובלבד שלא יפחתו מחשבון מתושעים כלומר שכל תשעה מהן יעשו ככר דהיינו תשיעית ככר לכל אחד:

שנא' בחריש ובקציר תשבות. אמרי' בירושל' (שם) לא אתיא אלא על רישא אינן חורשין להן אלא צרכן שנא' בחריש ובקציר תשבות:

אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית. קרא הכי כתב ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות ובשביעית משתעי קרא דאי בשבת מאי איריא חריש וקציר אפי' כל מלאכה נמי אי נמי כדקאמר בירושל' לעיל (הל"א) אם לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר אלא בשביעית משתעי קרא והכי קאמר אותן ששת ימים שאמרתי לך תעבוד בחריש ובקציר תשבות דהיינו בשביעית ואם אינו ענין לחריש ולקציר של שביעית עצמה דנפקא לן בריש מועד קטן (ד' ג.) שדך לא תזרע לרבות כל מלאכה שבשדך מדלא כתב לא תזרע ולא תקצור ותו לא תניהו ענין לחרישה של ערב שביעית הנכנס לשביעית כגון הנך ל' יום לפני ר"ה דמהניא ההיא חרישה בשביעית וקציר של תבואה גדילה בשביעית כגון ספיחים או שעבר וזרע בשביעית אתה נוהג מנהג שביעית בשמינית שחייבת בביעור רבי ישמעאל אומר לעולם בשבת משתעי קרא כפשטיה ואתא לאשמעינן מה חריש רשות שאין לך חרישה של מצוה אף קציר דאמר רחמנא תשבות בקציר של רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה שאע"פ שמצא קצור קוצר דבעינן קצירה לשמה אבל אם מצא חרוש אינו חורש ובפ"א דר"ה (ד' ט.) מפרש ורבי ישמעאל דמוסיפין מחול על קדש מנא ליה יליף לה מיום הכפורים דכתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וגו' ומרבי שבת מתשבתו שבתכם והוא הדין שביעית דכל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על קדש ותנא קמא דמתני' דהכא היינו ר' עקיבא כדתני התם בברייתא ומשמע סוגיא דהתם דקראי דיום הכפורים לא צריכי לר"ע דיליף כולהו משביעית ותימה ר' ישמעאל נמי (ל"ל למילף שביעית מיוה"כ) דבפרק קמא דמו"ק (דף ג.) אמרינן הלכתא בעשר נטיעות לרבי ישמעאל וכיון דהלכתא למישרי ילדה ממילא זקנה אסורה ותירץ ר"ת דצריכי קראי לרבי ישמעאל משום תוספת דלאחריו ועל חנם דחק דמהלכה לא ילפינן כי היכי דאין דנין קל וחומר מהלכה (ואצטריך קרא משום שבת ויו"ט) וכי תימא א"כ לישני הכי לרבי עקיבא בפ"ק דמועד קטן ואע"ג דאיכא הלכתא צריכי קראי דבחריש וקציר לאגמורי אשבת ויום הכפורים ויום טוב אם איתא דלא אתי אלא לאחריני לא הוה ליה למיכתב קראי גבי שביעית כיון דלשביעית גופיה לא צריך:

בפ"ק דמו"ק (שם) החורש בשביעית רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר לוקה וחד אמר אינו לוקה לימא בדרבי אבין אמר רבי אלעא קא מיפלגי דאמר כל מקום שנאמר כלל בעשה ופרט בלא תעשה אין דנין אותם בכלל ופרט מאן דאמר לוקה אית ליה דרבי אבין ומאן

דאמר אינו לוקה לית ליה דרבי אבין לא דכולי עלמא אית ליה דרבי אבין מאן דאמר לוקה שפיר כן כתוב בכל הספרים ויש מגיהין הספרים שסוברין שהיא כלל ופרט וכלל דשבת שבתון יהיה לארץ כלל לא תזרע ולא תזמור לא תבצור לא תקצור פרט שבת שבתון יהיה לארץ חזר וכלל והשתא מאן דאמר לוקה לית ליה דרבי אבין ומרבינן כעין הפרט למלקות דהיינו כל עבודה שבקרקע ומאן דאמר אינו לוקה אית ליה דרבי אבין דאין דנין בכלל ופרט ולא מרבינן מידי ללאו והדר מסיק דכ"ע לית להו דרבי אבין ומאן דאמר לוקה שפיר וכל הסוגיא אינה מוכחת כן דקתני זריעה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה לומר לך משמע דדריש ליה בדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד ונראה לקיים גרסת הספרים ושבתון יהיה לארץ לאו כלל הוא אלא ושבתה הארץ הוא הכלל והוי כלל ופרט גרידא כדאי' בהדיא בירושלמי דכלאים בריש פ"ח (הל' א) דר"א אמר לוקין על החרישה בשביעית ר' יוחנן אמר אין לוקין מ"ט דר"א ושבתה הארץ שבת לה' כלל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור פרט זרע וזמר בכלל היו ולמה יצאו להקיש אליהן ולומר לך מה זרע וזמר מיוחדין שהן עבודת הארץ ובטלין והיינו כר' אבין דלא דריש כלל ופרט דאי דרשי בכלל ופרט א"כ אין בכלל אלא מה שבפרט ולא לקי ובמסקנא דירושלמי מפרש טעמא אחרינא שאינו בגמ' שלנו במועד קטן:

משנה ה

וחורשין כל בית סאה בשבילן. יש מפרשים עד העצרת אבל בירושלמי (הל' ד') קאמר בהדיא עד ראש השנה:

ביניהן. בין אילן לאילן:

בקר בכליו. ב' שוורים עם העול והיינו ד' אמות כדאמרינן בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא פ"ג.) אבל פחות מיכן למעקר קאי ואין חורשין:

משנה ו

נטיעות. ילדות שורה שנטועה במקום אחד כחומה ואין מפוזרות אין חורשין אלא צורכן משום דכשמפוזרות נראה כחורש לצורך האילן אבל היכא דקיימן במקום אחד נראה כמתקן את הארץ לצורך שביעית ולא לצורך האילן:

ומוקפות עטרה. גדר סביב:

ירושלמי (הל' ה') ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' יוחנן עכשיו למה חורשין בזקנות א"ל בשעה שניתנה הלכה לכך ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרושו: פירוש עשר נטיעות. הלכה למשה מסיני דחסה תורה על ממונן שאם [לא] יחרוש לה מתיבשות דאין כחן

יפה כזקנות ונתנה הלכה בנטיעות ע"מ שגם בזקנות אם מבקש לחרוש יחרוש ותימה דלא קאמר משום דנמנו על ב' פרקים הללו והתירום:

משנה ז

הנטיעות והדלועין מצטרפין. בירושל' (הל' ו') אמרי' והוא שהנטיעות רבות על הדלועין והא דתניא ג' דלועין ג' קשואין וד' נטיעות מצטרפות מוקי לה בירושלמי כרשב"ג דאמר כולן דלועין חורשין ובדלעת יונית היא מתני':

משנה ח

עד שיחולו. שיעשו הפירות חולין ואמרי' בירושלמי (שם) מהו שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהן רבי יעקב בר אבא כיני מתני' עד שיעשו חולין והיינו שנה חמישית דשנה רביעית עדיין כל פריו קדש הלולים:

נטיעה כשמה. בת שנתה:

שנגמם. שנחתך והוציא חליפיו גדולים:

כנטיעה. בין לענין חרישה בין לענין ערלה תניא בתוספתא (פ"א) איזוהי נטיעה רבי יהושע אומר בת ה' ובת ו' ובת ז' אמר רבי מפני מה אמרו בת ה' ובת ו' ובת ז' אלא אומר אני גפנים בת ה' תאנים בני ו' זיתים בני ז':

ירושלמי (שם) א"ר יודן בר טרפון ר"ש בן אליעזר ור' אליעזר בן יעקב אמרו דבר אחד דאמר ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן בשם רבי אליעזר בן יעקב הגומם כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין [אבל] דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ:

פרק ב

משנה א

שדה הלבן. לשדה תבואה קרי ליה שדה לבן לפי שאין בה צל כשדה האילן:

הלחה. לחלוחית הקרקע:

ליטע במקשאות. אבל משם ואילך מחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית:

ובשדה האילן עד העצרת. בפ"ק דמ"ק מייתי לה. ירושל' (הל' א) לא סוף דבר בשיש לו מוקשה ומדלעת אלא אפי' מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאות ובמדלעות מותר ר"ש אומר נתת תורת כל אחד ואחד בידו זה אומר כלתה ליחה בתוך שלי וזה אומר לא כלתה ליחה בתוך שלי אלא בשדה הלבן עד הפסח בשדה האילן עד העצרת מה בין שדה אילן לשדה לבן שדה לבן על ידי שעתיד לזורעה בתחלה צריך שתהא רוב הליחה קיימת שדה אילן ע"י שנטוע כבר אינו צריך שתהא רוב הליחה קיימת:

משנה ב

מזבלין. מכניס להן זבל:

מעדרין. מלשון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיה ז) ענין חפירה כלי ברזל שחופר בידי אדם כעין חורש בשוורים והוא הדין לחורשין כדאי' בירושל' (הל' ב') אע"ג דחרישה דאוריי' היא והי' לו לאוסרה בתוספת שביעית שרי לה הכא ואפילו בזמן בית המקדש כיון שעושה [לצורך פירות ששית]. וכן בית השלחין נמי גנה שיש בה ירק מיתקן בכך הירק של ששית ויש כמה חילוקין בדבר דכל מלאכה אפילו דאורייתא כגון חרישה שעושה לצורך פירות ששית מותרות אפילו בתוספת שביעית כדפרשינן וחרישה שאינה צורך פירות אלא אף לצורך האילן עצמו אפילו לפני תוספת שביעית אסורה כדתנן לעיל דלא שרינן אלא עד העצרת וליטע אילן בתחלה בתוספת שביעית אסור קודם לכן מותר וכל הנך מלאכות דשרינא הכא עד ראש השנה אע"פ שיש בהן שאינן לצורך ששית לא גזור בתוספת משום דאפי' בשביעית עצמה לא אסורין מדאורייתא כדאמרינן בריש מו"ק (ג.) דאבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא ואפילו בשביעית עצמה במקום פסידא כגון להשקות בית השלחין משמע התם דשרי משום דתולדות בשביעית לאו דאוריי' ומקודם לא גזור:

בית השלחין. שאין די להם במי גשמים וצריך להשקות' ושלחין מפרש בריש מו"ק (שם) לישנא דצחותא כדכתיב והוא עיף (בראשית כ"ה) מתרגמינן והוא משלהי:

מיבלין. כשחותכין היבלת ענבים יבשים שבאילן:

מפרקין. בעלים שמשירין העלין להקל מן האילן:

מאבקין. שרשים המגולין מכסין אותן באבק:

מעשנין. מעלין העשן תחתיו כדי שיפלו התולעים או שימותו:

אף נוטלין. ותנא קמא לא התיר אלא עד ר"ה. בירושלמי (הל' ב) פריך דר' שמעון אדר' שמעון מחלפא שיטתיה דרבי שמעון דתנינן תמן ממרסין באורז בשביעית דברי ר' שמעון אבל לא מכסחין וכה אמר הכין שנייה היא שהוא כמציל מן הדליקה. בסוף פרקין היא שנויה ההיא דלא מכסחין כלומר שאין חותכין עלין של אורז מלשון לא תזמור תרגום לא תכסח ומשני דנטילת עלין של אשכול אינו אברויי אילנא אלא אוקמי אילנא כאדם המציל מן הדליקה דאוקמי בעלמא הוא אבל גבי אורז אברויי אילנא הוא ואסר כי האי גוונא משנינן במס' ע"ג בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ.):

ירושלמי (שם). מהו לחרוש להן תני כל זמן שמותר לחרוש מותר לזבל ולעדר אין מותר לחרוש אסור א"ר יוסי מתני' אמרה כן מזבלין ומעדרין במקשאות ומדלעות עד ראש

השנה וכן בית השלחין ותני עלה חורשין בית השלחין עד ראש השנה פי' לחרוש להן אמקשאות ומדלעות קאי:

משנה ג

מסקרין. מלשון ויסקלהו שמוציאין את האבנים מן הכרם כדכתיב סקלו מאבן (ישעיה סב):

מקרסמין. לשון קרסמוה נמלים והיינו זימור אלא שלשון קירסום באילן וזימור בכרם מלשון זמורות שמחתך ענפים של גפן:

מזרדין. כשיש לאילן ענפים לחים יותר מדאי חותך מקצת ומניח מקצת וזהו זירוד:

מפסלין. שנוטל הפסולת ויש אומרים מלשון פסל לך שנוטל כל הענפים כדי שתתעבה קורת האילן:

רבי יהושע אומר כזירודה. מפרש בירושלמי (הל' ב) דתלתא תנאי אינון תנא קמא לא שרי אלא עד ראש השנה ורבי יהושע סבר דכשנת חמשית כן ששית מה חמשית נכנסת לששית כך ששית נכנסת לשביעית ואפילו יותר מכאן רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו עד העצרת:

משנה ד

מזהמין. כשיש מכה לאילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות ומיהו זיהום דהכא צריך לומר דמחזק את האילן ומשביחו ומשמע עד ר"ה אין בשביעית לא ובמסכת ע"ג פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נ:) תניא ומתליעין ומזהמין בשביעית ומשני התם תרי זיהומי הוו חד אוקמי אילנא ושרי וחד אברויי אילנא ואסור ואע"ג דבעבודת אילן אסורה ל' יום לפני ר"ה הכא שרי שלא ימותו הנטיעות דהנך עבודות דרבנן הם כדאמרינן בריש מו"ק (ד' ג: וד'.) אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא והכא לא גזור:

וכורכין אותן. מפני הצנה והחמה:

וקוטמין אותן. פירש בערוך אפר תרגומו קטמא ויש מפרשים שוברי' הראשים כמו נקטם ראשו:

ועושין להם בתים. גדר אמה גובה סביבותיהם וממלאין אות' עפר ומיהו בירושלמי משמע בית ממש לצל:

על הנוף. של אילן אבל לא על העיקר שצריך לשנות ולא יעשה בשביעית כשאר השנים.

ירושלמי (הל' ד') מתניתא כרבנן מתליעין בשביעית אבל לא במועד כאן וכאן אין מגזמין אבל נוטל הרואה רבי יוסי אמר רבי אבינא בעי מה בין המזהם לעושה בית. המזהם

אינו אלא כמושיב שומר בית עושה להן צל והיא גדילה מחמתו. פירוש מתני' כרבנן. דברייתא דמייתי היינו ההיא דפ' ר"י (עבודה זרה נ:) וקסבר בירושלמי דפלוגתא דתנאי היא ולית ליה שינויא דמשנינן תרי זיהומי הוי:

עוד ירושל' (שם) תני רבי יוסי בן כיפר אומר משום ר' אלעזר בן שמוע ב"ש אומרים משקה על הנוף ויורד על העיקר וב"ה אומרים משקה בין על הנוף בין על העיקר. פירוש הך ברייתא בערב שביעית איירי עד ר"ה דקתני רישא בתוספתא (פ"א) משקין את הנטיעות עד ראש השנה והדר קתני ר' יוסי בן כיפר אומר ומסיים בה אמרו להן בית הלל לבית שמאי אם אתה מתיר להן מקצת תתיר להן את הכל ואם אין אתה מתיר להם את הכל לא תתיר להם מקצת:

משנה ה

פגין. מלשון התאנה חנטה פגיה (שיר השירים ב':י"ג) וסכין אותן בשמן או בחלב כדי שימהרו להתבשל ומנקבין אותן כדי שיכנסו בהן הגשמים ויתבשלו מהרה ויש מפרשים שממלאים נקבי הפגין שמן:

שנכנסו לשביעית. כלומר אם לא נתבשלו בששית ונכנסו לשביעית:

ולא סכין. בשביעית ומיהו לא משמע כן דמרישא שמעת מינה עד ראש השנה אין (בששית) [בשביעית] לא ויש לפרש דאיירי בפגין שאין דרכן להתבשל עד תשרי ולכך קתני פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ואפילו בששית קאמר דלא סכין ולא מנקבין מאחר דאין נגמר בישולן עד שתכנס שביעית ואפילו שנהגו שלא לסוך ור' יהודה מיקל ושרי מיהו במקום שנהגו שלא לסוך בשאר שנים דלאו עבודה היא:

רבי שמעון מתיר. לסוך ולנקוב את האילן עצמו קסבר שאדם רשאי לנקוב את האילן דלא אסר רחמנא אלא עבודת קרקע ומיהו לא יתכן לומר דקאי אסיכה דאפילו רבנן מודו דאשכחן במסכת ע"ג בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ:) סכין שמן לגיזום בין במועד בין בשביעית (ועוד) [אבל קשה] דלעיל אסר ר' שמעון בפיסולו של אילן ועוד הכתיב וכרמך לא תזמור אלא אתא לאשמעינן דאילן מלא פירות שביעית מותר לעשות במוצאי שביעית כל עבודות הצריכות לאילן כדתניא בתורת כהנים שבת שבתון [יהיה לארץ] כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה שמטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן [אבל] פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט:

ירושלמי (הל' ג') אנן תנינן סכין הפגין תני דבי רבי אלו הן פגי ערב שביעית שנכנסין לשביעית ר' אליעזר כמתני' ר' יוחנן כהדא דתני דבית רבי על דעתיה דר' אליעזר לא בא ר' יהודה אלא להקל על דעתיה דר' יוחנן לא בא רבי יהודה אלא להחמיר. פי' תנא דבי רבי

לר' יוחנן קא מפרש מתני' ערב שביעית שנכנסו לשביעית אירשא קאי כלומר הא דאמרן סכין את הפגין ומנקבים אותן עד ראש השנה היינו בשל ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושמא במתני' גופה הוה תני אלו הן והא דתני מתני' לא סכין ולא מנקבין לאו אשל ערב שביעית שנכנסו לשביעית קאי אלא אשל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחודייהו קאי [והשתא] רבי אליעזר הוה מפרש מתני' כפשטה בלא אלו הן וסכין ומנקבין בשל ששית שאין נכנסין לשביעית אבל בשל ששית שנכנסו לשביעית או של שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין ורבי יוחנן כדתני דבי רבי הלכך על כורחין לרבי אליעזר רבי יהודה להקל דמוכח בתוספתא דרבי יהודה אפגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית קאי ות"ק אמר לא סכין סתם ולא מפליג בין מקום שנהגו לסוך למקום שנהגו שלא לסוך ולר' יוחנן על כורחיך להחמיר דתנא קמא שרי בכל ענין.

תניא בתוספתא פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר"י אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה מקום שנהגו שלא לסוך סכין ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית הכל שוין שאין סכין ואין מנקבין אותן פי' הכל שוים ר"י ות"ק אבל ר"ש פליג כדפרשינן במתני':

משנה ו

אין נוטעין ואין מבריכין. נטיעה שייכא באילן הברכה בגפן כדתנן (פ"ז מ"א דכלאים) המבריך את הגפן שכופף את הזמורה בארץ הרכבה שמביא ענף זית ומרכיבו בתוך זית אחר:

פחות מל' יום. בפ"ק דר"ה (דף י:) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לדברי האומר ל' צריך ל' ול' לדברי האומר ג' צריך ג' ול' לדברי האומר שתי שבתות צריך שתי שבתות ול' יום שצריך שתהא נשרשת הנטיעה בארץ קודם שיבא תוספת שביעית ואי קלטה בתוספת שביעית יעקור ומיהו ר"ת מפרש דרב נחמן אמר רבה בר אבוה לאו אשביעית קאי אלא אעלמא קאי משום דקשיא ליה חדא דלשון מתני' אין משמע כן ועוד מדתניא בפ"ק דראש השנה (דף ט:) אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ערב שביעית ל' יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית וקאמר התם (דף י.) לימא דלא כרבי מאיר דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה דתניא פר האמור בתורה סתם בן כ"ד חודש ויום אחד דברי רבי מאיר ר"א אומר בן כ"ד חודש ול' יום ופריך אלא מאי ר"א ל' ול' בעי ומייתי מתניתין דהכא ומדרב נחמן אמר רבה בר אבוה והשתא [אי] אמתני' דהכא קאי מאי קשיא ליה אי ברייתא כר' אליעזר הא כי היכי דבמתני' דהכא קתני ל' ומוקמינן להו

בקליטה בלא ל' של תוספת הכי נמי דל' דברייתא בל' של קליטה בלאו הנך דתוספת דל' ול' בעי ועוד דבסמוך גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמין דמחלק לענין שביעית בין השרישו לפני ר"ה להשרישו לאחר ר"ה דמשמע דלא חיישינן במה שמשרישין בתוספת שביעית דקתני שביעית דומיא דמעשר ומפרש ר"ת דהכי קאמר רב נחמן לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית צריך ל' ול' לענין ערלה אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית ולר' יהודה דקולטת בשלשה ימים[מותר] לקיים כיון דלא נקלט בשביעית עצמה אע"פ שנטע (בשביעית) באיסור כשנטע שלשה ימים לפני ראש השנה דאסור ליטע משום תוספת שביעית מדאורייתא כמו חרישה דלא תזמור כתיב דאמרי' בריש מועד קטן (דף ב:) דזמירה בכלל זריעה וכל שכן נטיעה דדמיא טפי לזריעה ועיקר מלאכה טפי מזמירה כדמוכח בפ' כלל גדול (שבת דף עג:) דזומר חייב משום נוטע אעפ"כ מותר לקיימם ומה שר"ת היה אומר דמותר ליטע בתוספת שביעית מידי דהויא אשאר תולדות דאמרינן בריש מועד קטן (ג.) דכתיב את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך ואמרינן מכדי זריעה בכלל זמירה ובצירה בכלל קצירה [למאי הלכתא כתבינהו רחמנא] למימרא דאהני תולדות הוא דמחייב אתולדות אחריני לא מיחייב ולא גזרו בתוספת ולא יתכן כלל ואורז ודוחן ופרגין ושומשמין נמי אע"פ שזריעתן מלאכה דאוריי' דכתיב לא תזרע מ"מ לא חיישינן ובלבד שישרישו לפני ראש השנה אע"ג דבאיסור זרע והא דמייתי בסוף הערל (יבמות פג.) הא דרב נחמן גבי הלכה כר"י באנדרוגינוס ובהרכבה לאו משום דאתי רב נחמן לפרושי מתני' דשביעית דלא מייתי לה אלא למימר דאף לענין ערלה הלכה כר' יוסי:

קולטת. מלשון ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט את העין בפ"ק דשבת (דף יז:):

משנה ז

אורז ודוחן. מיני קטניות הן וקורין אותן בלע"ז מילייו:

פרגין. פירש בערוך מקום בלשון כנען והוא כעין רמון מלא זרע והזרע מתקשקש בקליפתו כעין שומשמין:

מתעשרין לשעבר. כמעשר שנה שעברה אם שניה מתעשרין מעשר שני ואם שלישית מעשר ראשון ומעשר עני ומותרין בשביעית דאין בהן קדושת שביעית אם השרישו ערב שביעית לפני ר"ה מתעשרין לשנה הבאה כשעת לקיטתו אם משאר שני שבוע הוא שאינה שביעית ובפ"ק דר"ה (דף יג:) אמר (רבא) [רבה אילן] אמור רבנן [אזלינן] בתר חנטה (אילן) [וירק] בתר לקיטה תבואה וזיתים בתר שליש הני כמאן שוינהו רבנן הדר אמר רבה כיון שעשוים פרכים פרכים אזול רבנן בתר השרשה ומפרש בירושלמי (הל' ה)

אמר רב הונא בר חייא שאי אפשר לעמוד עליו כלומר דאין מביא שליש בבת אחת ואין נלקט כאחת אלא היום לוקטין מעט איפרכין ולמחר מעט ונמצא חדש וישן מעורבים יחד אם הילכו בהן אחר לקיטה או אחר שליש ואזול בהם בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה שהרי בבת אחת זורעין אותה ומעשר פירות האילן וקטניות דרבנן הן ויכולת ביד חכמים לקבוע זמן לכל אחד לפי דעתן פירכין נופל בקטניות כדאמרינן במסכת ביצה (דף יב:) מוללים מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב ומיהו בשביעית דאורייתא כדאמרינן בפ"ק דר"ה (דף טו:) אמינא לך מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דבנות שוח דאורייתא קשה היכן מצינו הנך חילוקין דיש בתר השרשה ויש בתר חנטה ויש בתר שליש ויש בתר לקיטה ולא מסתבר כלל למימר בשביעית בזמן הזה ורבי היא ובשלמא תבואה וזיתים (דכתיב) [דבתר] שלש ניחא דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף יג.) ועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש וזיתים נמי בכלל תבואה כדמפרש שם בקונטרס (ד' יב:) ותבואת יקב ופירש שם בקונטרס דענבים בכלל זה וקשה דמצינו בהן שיעור [אחר] דתנן בפ"ק דמעשרות (מ"ב) מאימתי חייבין הפירות במעשרות הענבים משהבאישו וקתני התבואה והזיתים משיביאו שליש משמע דלאו שיעור [א'] הוא ומכל מקום אפשר דהבאישו דענבים אע"פ שלא הביאו שליש חשיבה כשליש דתבואה וזיתים אלא אורז וחבריו וירק ואילן מנא להו וי"ל דבאילן אזלינן בתר חנטה כדדרשינן בפרק קמא דראש השנה (דף י.) ובשנה הרביעית ובשנה החמישית פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה ופעמים שבחמישית ועדיין אסורין משום רביעית דלאחר שנשלמו ג' שנים של ערלה (זה) של רביעית דהיינו אחד בתשרי אסורין משום ערלה אם חנטו עד ט"ו בשבט ואם לאחר ט"ו בשבט חנטו מותרין ולענין הבאת שליש אין שייך לעשות דרשה זו שאין לאילנות יום קבוע בהבאת שליש לקובעו ר"ה שלהן שיחשוב שלישי שלישי להבאת פירות ורביעי לשנים כמו יום חנטה דשנה שלו ט"ו בשבט שיצאו רוב גשמי שנה ורגילין אילנות להיות חונטין וכיון דגלי קרא לערלה דבתר חנטה הוא הדין לענין שביעית וירק דבתר לקיטה כדדרשי תנאי בפ"ק דראש השנה (שם יד.) דקאמר ר' יוסי הגלילי מה גורן ויקב שגדלין על מי שנה שעברה ור"ע קאמר שגדלין על רוב מים יצאו ירקות ואורז וחביריו דבתר השרשה נפקא לן מקרא דתורת כהנים בפרשת בהר סיני ואין לתמוה דילפי שביעית מערלה דהכי נמי ילפינן תבואה וזיתים שאחר שליש למעשר מלשלש השנים דכתיב גבי שביעית ועוד יש לפרש דענבים משהבאישו הוא שליש שלהן וכל אותן שיעורין המפורשין בפרק קמא דמעשרות לכל (הפחות) [בפירות] הוא הבאת שליש [והא דלא תני משיביאו שליש]

כדתני גבי תבואה וזיתים משום דבכולה אפשר ליתן בהן סימן חוץ מתבואה וזיתים וכן משמע בירושל' (הל' ו') דגבי התלתן משתצמח דריש לה ר' זעירא מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח רבי חנינא בשם רבי זיתים וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצאין מהן אינן מכשירין והא דקאמר בפ"ק דראש השנה (דף יג:) אמור רבנן אילן בתר חנטה תבואה וזיתים בתר שליש דמדלא הזכיר ענבים משמע דהוא בכלל בתר חנטה לשון מתניתין דמעשרות נקט דלא חשיב ענבים בהדייהו ואע"ג דלענין עונת מעשרות אזלינן בכולהו בתר שליש מכל מקום לענין ראש השנה למעשר לערלה ולרבעי ולשביעית אזלינן בתר שיעורי אחריני כדפרישית מקראי ועונת מעשרות ענין אחר הוא דעד שיחשב פרי וחזי לאכילה אין לחייבו במעשר וא"ת היכי ילפינן חיוב מעשר לשליש בתבואה וזיתים משביעית הא לא דמי מעשר לשביעית דאיכא דאזיל בתר חנטה ובתר השרשה ובתר לקיטה וי"ל משום דאשכחן תבואה וזיתים דחזי קודם הבאת שליש כדאמרינן בפרק המוציא יין (שבת דף פ:) אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש משיר את השיער ומעדן את הבשר ואמרינן בפרק ואלו עוברין (דף מב:) עמילן של טבחים תבואה שלא הביאה שליש ומהאי ניחא נמי דקשיא ליה טפי בפ"ק דר"ה (דף יב:) אתבואה וזיתים מנא לן דאזלינן בתר שליש דמקודם לכן חזו ומייתי ראיה משביעית דאפילו לשביעית לא משערינן עד הבאת שליש כ"ש להתחייב במעשר דהא שאר אילנות דאזלינן לשביעית בתר חנטה אפ"ה לא מחייבי במעשר עד דמטי לשיעור המפורש כאן:

משנה ח

כיוצא בהן. בתר השרשה דאורז ודוחן בין לענין מעשר בין לענין שביעית ודוקא זרעו לזרע אבל זרעו לירק אזלינן בתר לקיטה כירק והשתא רבנן דפליגי עליה סברי דאזלינן בתר לקיטה וקשה בפ"ק דר"ה (דף יג) דפסיק [שמואל] כר' יוסי בן כיפר במקצתו השריש קודם ר"ה ומקצתו השריש לאחר ר"ה וצובר גורנו ותורם ולאו מטעמיה דאיהו סבר יש בילה ושמואל סבר אין בילה אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי אדרבה כל שכן דהוה ניחא טפי אם היה פוסק הלכה כדברי חכמים דקא סברי פול המצרי בתר לקיטה ואפילו תמצא לומר דאיכא רבנן דברייתא דסבירא להו פול המצרי בתר השרשה לית להו צובר גורנו מכל מקום לימא הלכה כרבנן דמתניתין דשביעית והוה ניחא טפי מר' שמעון שזורי וי"ל דשמואל בא לפסוק כר' שמעון שזורי בכל דבר אפילו באורז ודוחן ופרגין ושומשמין ולאו מטעמיה דרבי שמעון משום דיש בילה וצובר גורנו ושמואל סבר אין בילה אלא משום הכל הולך אחר גמר פרי ואע"ג דבהקומץ רבה (דף ל:) מייתי ההיא

דפול המצרי ולא מייתי ההיא דאורז ודוחן ופרגין ושומשמין כלל מכל מקום נפקא מינה לגבי ההיא ובירושלמי (הל' ה) מייתי ברייתא דר' שמעון שזורי שש מדות אמרו חכמים בפול המצרי ובסוף פ"ח דכלאים כתבתיה:

משתרמלו. אמרינן בירושלמי (הל' ה) מהו תירמלו עבדין קנקולין ופי' בערוך שהקשו ועשו כים כמו תרמילו כלומר אימת הן כיוצא בהן בזמן שתרמלו לפני ר"ה:

תני בתוספתא אמר רשב"ג לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הגמור לשעבר ועל של הנץ לעתיד לבא על מה נחלקו על התורמל שבית שמאי אומרים לשעבר וב"ה אומרים לעתיד לבא פירוש לשעבר מתעשר לשעבר וגבי פול המצרי מיתניא:

תניא בתורת כהנים מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין לפני ר"ה שכונסין אותן בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת ששה זורעין וששה אוספין ולא ששה זורעין וז' אוספין:

משנה ט

בצלים הסריסים. מפרש בירושלמי (הל' ו) בצליא כופראי דלא עבדון זרע וקורין אותן ציב"ש בלע"ז:

פול המצרי. שזרעו לירק דאי זרעו לזרע התנן לעיל כיוצא בהן דבתר השרשה ואפילו לא מנע מהן מים נמי מתעשרין לשעבר וכיון דמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נמצאו גדילין על מי שנה שעברה ואתיא כר' יוסי הגלילי דאמר בפ"ק דראש השנה (דף יג:) באספך מגרנך ומיקבך מהגורן ויקב מיוחדים שגדילים על מי שנה שעברה מתעשרין לשעבר יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה אבל ר"ע דריש מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על רוב מים והן מי גשמים שרוב זרעים גדילין על ידן יצאו ירקות שגדילין על כל מים אף על השאובין הדולין ומשקין אותן תמיד כדכתיב (דברים י"א:י') והשקית ברגלך כגן הירק הני נמי גדילין על כל מים נינהו מתעשרין לשנה הבאה ובירושל' (ה"ו) משמע קצת איפכא דאתיא כר"ע ולא כר' יוסי הגלילי דאמר ר' מנא כיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמסתפקת בימי גשמים ומתעשרין לשעבר:

ושל בעל. כמו בית הבעל דריש מועד קטן (ב.) שדה שהיא בעמק ומלוחלחת ואין צריך להשקותה ומכל מקום לירק צריכה השקאה משום הכי קתני שמנע מהן ב' עונות לרבי מאיר וג' עונות לרבנן זמן השקאתה שרגילין להשקותה קרי עונה:

משנה י

י ירושלמי (הל' ז) למה לי הוקשו אפילו לא הוקשו מכיון שהוקשו נעשית כשאר זרעוני גינה שאינן נאכלין כיצד הוא בודק רבי יוסי בר' חנינא אומר עוקצו אם מתאחה אסור ואם לאו מותר פי' עוקץ בדלעת במחט אם מתאחה הנקב עדיין לח הוא ואסור ואם אין מתאחה מותר:

התמרות. פי' בערוך הציץ קודם שיפתח דומה לתמרה כדאמרי' עלתה בו תמרה בפ' לולב הגזול (סוכה לג.) וי"מ תמרות כעין לולבי גפנים כדתנן (מעשרות פ"ד מ"ו) גבי צלף דמתעשר תמרות ואביונות:

מרביצין. בשדה לבן כלומר משקין שדה לבן והכי תניא בהדיא בפ"ק דמו"ק (ו:) מרביצין שדה לבן בשביעית אבל לא במועד ופריך והתניא אין מרביצין לא במועד ולא בשביעית ומשני הא ר' אליעזר בן יעקב הא רבנן הא דקתני מרביצין בשביעית דרבנן והוא ר' שמעון דמתניתין ואידך ר"א בן יעקב דאסר וברוב ספרים גרסינן התם והתניא בין במועד ובין בשביעית. והא דשני הא רבי אליעזר בן יעקב היינו דתנן רבי אליעזר בן יעקב אומר מושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקה את כל השדה זרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקום במועד וחכמים מתירין בזה ובזה ולפי גירסא זו ההיא דקתני מרביצין שדה לבן בשביעית אבל לא במועד ר' אליעזר בן יעקב וזה אי אפשר להיות דבמתניתין גבי שביעית תנן רבי אליעזר בן יעקב אוסר אלא כן הוא הגירסא כדפרישית ובירושלמי (שם) אמרינן אתיא דרבי שמעון כרבנן ודרבי אליעזר בן יעקב בשיטתיה דתניא תמן מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה:

ממרסין באורז. שמשקין עפר האורז ומערבבין המים בעפר מלשון נתנו לממרס (יומא דף מג:):

אבל לא מכסחין. שאין חותכים עלים של אורז מלשון לא תזמור (ויקרא כה) תרגום לא תכסח:

תניא בפ"ק דמו"ק (ו:) מרביצין שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית ולא עוד אלא שמרביצין בשביעית כדי שיצאו למוצאי שביעית:

פרק ג

משנה א

מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות. לאחר שהוציא אשפות לרשות הרבים כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה כונסו למקום אחד בשדה ועושה שם אשפה גדולה

עד שהוא [מפזרו] בשדה לזבלה וקודם שפסקו עובדי עבודה אסור שלא יאמרו לזבל שדהו הוא מוציא ופלוגתא בירושל' (הל' א) אם מותר לעשות אשפה על פתח חצרו עד שלא פסקו עובדי עבודה ופריך בירושל' (שם) מעתה אפי' משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא ומשני יודעין בני עירו אם יש לו בית השלחין אי לא אמר רבי יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברים ושבים:

משיבש המתוק. הוא הזבל שמבשל וממתק את הפירות ובירושלמי (שם) אמרינן משיבש המתוק פקוע אמר רבי מנא ההן פקועה דבקעתא כלומר ביקוע השדות ובערוך פירש בשם הר' דניאל כמו פקועות שדה (מלכים ב ד):

משיקשר. מפרש בירושל' (שם) משיעשה קשרים קשרים אמר ר' חוניא מכיון שנקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש ותניא קרובים להיות דבריהם שוים:

משנה ב

עד כמה מזבלין. משיבש המתוק לרבי יהודה ולר' יוסי משיקשר:

משפלות. פי' בערוך קופות גדולות שמוציאין בהם זבלים ובלשון ישמעאל נקרא משפל והביא הא דאמר בויקרא רבה בפרשת זאת תהיה אמר רבי חנין דציפרי תלולית זו של עפר מה הטיפש אמר מי יכול לסייפה אבל פיקח אומר ולא אחד צברה אף אני קוצה ב' משפלות היום ושתים למחר עד שאני מסייפה:

של לתך לתך. כל משפלת מחזקת לתך דהיינו חצי כור וזהו משוי של חמור כדתנן בפרק השוכר את האומנים (בבא מציעא דף פ.):

מוסיפים על המשפלות. לעשות אשפה גדולה אפילו של ב' אשפות ויותר ואין מוסיפין על האשפות יותר משלש אשפות לבית סאה משום דמחזי כמזבל שדהו ורבי שמעון שרי דכיון דאשפה היא שהזבל צבור לא מיחזי כמזבל:

משנה ג

יותר מיכן. כלומר אפי' יותר מג' אשפות לבית סאה מותר לעשות ור"ש לטעמיה ואף על גב דהוה ליה רישא הדר תנייא הכא לפרושי מילתייהו דרבנן דאסרי עד שיעמיק או שיגביה ואז לא מיחזי כמזבל ובירושלמי (הל' ב) פריך לה ולמה תניתא תרי זמנין (אמר ר' ירמיה) כאן בפוחת מן המשפלות ברם הכא בעושה בכשיעור ותני כן על דר"ש ובלבד שלא יפחות לאשפה מג' משפלות וקצת נראה דגרס ברם התם בקמייתא בכשיעור עשר משפלות לאשפה אבל הכא בפחות מי' כדתני עלה ובלבד שלא יפחות מג' משפלות

וס"ד דכיון דליכא עשר באשפה אם היה עושה יותר מג' אשפות לבית סאה היה נראה כמזבל שדהו:

עושה את זבלו אוצר. דאותן ג' אשפות לבית סאה אם בא להניחן במקום א' בשדה דהיינו [ל'] משפלות או אפילו ק' משפלות במקום א' מותר ולא תימא כי היכי דאסרי רבנן יותר מג' אשפות לבית סאה הכא נמי אסור במקום אחד יותר משיעור ג' אשפות קמ"ל דמותר:

ורבי מאיר אוסר. משמע בירושלמי (שם) בעושה יותר מכשיעור דהיינו יותר משלשים משפלות אבל בכשיעור בג' מקומות מותר במקום אחד לא כל שכן ובפ"ק דמו"ק (דף ד':) ועי"ש) פריך אהא דרבי מאיר דאמר עד שיעמיק שלשה והלא כשמעמיק נראה כעודר ומשני ר' זירא ור' אבא בר ממל חד אמר כגון שהעמיק קודם לכן וחד אמר זבלו מוכיח עליו ובירושלמי נמי משני הכי סלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושין אשפה והא דמייתי [הך] דמועד קטן ולא מייתי מרישא וחכמים אוסרין עד שיעמיק שלשה משום דבעי לאקשויי דרבי אלעזר בן עזריה אדרבי אלעזר בן עזריה:

היה לו דבר מועט מוסיף והוליך בירושל' (שם) פתר לה ב' פתרים כשהיה לו דבר מועט בתוך שדהו בשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משיפסקו עובדי עבודה ראב"ע אוסר מאי טעמא שמא לא ימצא זבל ונמצא מזבל אותו המקום פתר ליה פתר חורין כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית ומבקש להוציאו לתוך שדהו בשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה ראב"ע אוסר מ"ט שמא לא ימצא זבל ונמצא מזבל אותו המקום ולא כבר מזובל הוא מערב שביעית רבי ירמיה ורבינו בשם ר' חייא משום מראית העין עד שיוציא עשר משפלות כאחת ולית להו לרבנן מפני מראית העין א"ר אידי סלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושה אשפה:

או עד שיתן על הסלע. אמרינן בירושלמי (שם) הכל מודין שאם היה לו שם אבנים או צרורות או סיד או גפסיס מותר:

משנה ד

המדייר את שדהו. בירושלמי (הל' ג) פריך תמן תנינן שדה שנתקווצה תזרע במוצאי שביעית נטייבה או נדיירה לא תזרע למוצאי שביעית ומשני א"ר יונה כיני מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו כלומר הא דנקט לישנא דמדייר לא שיעשה להניחה כך השדה מזובלת דלא נקט מדייר אלא בלשון העמדה בעלמא שלאחר כך מאסף כל הזבל ועושה ממנו שלש אשפתות לבית סאה כשיעור של מעלה:

סהר. היקף של מחיצות סביב הצאן ואמרינן בירושל' (שם) בכל עושין סהרין [במחצלאות] ובקש ובאבנים אפי' שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה [ובלבד שיהא בין סהר לסהר כמלוא סהר אותו המקום] חולב בו וגוזז בו ומוליך ומביא הצאן דרך עליו:

עוקר ג' רוחות. כשנתמלאה זבל עוקר מן הסהר שלש רוחות וזוקפו לצד אחר של אמצעית ומדייר שם כמו כן בית סאתים ועושה אשפתות בתוך שדהו כמו שאמרנו למעלה ג' ג' אשפתות לבית סאה:

נמצא מדייר בית ארבעת סאין. סאתים מצד זה של אמצעית וסאתים מצד אחר ואשמעינן מתני' דשרי לדייר בית ארבע סאין קודם שיעשה ממנו אשפתות בשדה אבל טפי לא שלא יאמרו לדייר שדהו מתכוין ורשב"ג שרי עד ח' סאין וכל זה בשדה גדולה שעדיין נשארה ממנו הרבה שלא נדיירה:

רשב"ג אומר בית ח' סאין. בירושלמי (שם) תני רבי שמעון בי אלעזר אומר אם רצה תוקע יתד בארץ ועושה ד' סהרין [מד' רוחותיה של ח' סאין]:

היתה שדה ובית ד' סאין. והא דאמרן היינו בשדה של ה' סאין אבל מכוונת של ארבע סאין משייר מקצת:

מפני מראית העין שלא יהא נראה כמזבל שדהו אם היה עושה כולה סהר:

כדרך המזבלין. ג' אשפתות לבית סאה:

משנה ה

מחצב. צור שחוצבין ממנו אבנים לבניין קרוי מחצב מלשון ואבני מחצב (מלכים ב י"ב:י"ג) ופעמים שהצור מכוסה בארץ ואין ניכר על פני השדה עד שחופרין ומגלין אותו וזהו לשון פתיחה ויש שמגולה מקצתו וכשלא התחיל לפותחו מערב שביעית ובא לפותחו בתחלה בשביעית אסור לפותחו אא"כ יש בו מן הפתוח ומגולה כדי לחצוב ממנו שלש מורביות כלומ' שלש שורות של אבנים. מורביות לשון נדבכין שיש בכל אחת ואחת מן המורביות שלש אמות אורך ורוחב על רום ג' דהיינו כ"ז אבנים של אמה על אמה לכל מורביות ומורביות וכן היה דרכן לסדרן בשדה לאחר חציבתן לג' שורות של ג' ג' שהם ט' אבנים ויש כיוצא בהן ג' שורות סדורות זו על זו דהא ברום שלש קתני הרי כאן שלשה פעמים בכל אחת ולכאורה לישנא דמתני' משמע כ"ז לג' המורביות ושמא כל אבן ואבן היתה של אמה על אמה ברום ג' אמות שכן דרך לחצוב בתחלה וניחא טפי לפי שהאבנים ארוכות קוראין להן מורביות מלשון מורביות של תאנה דפרק ב' דתמיד (מ"ג) מורביות של ערבה דפ' לולב וערבה (סוכה דף מה.) וטעמא דמתני'

דלא יפתח שלא יאמרו לתקן שדהו הוא מכוין להיות ראוי שדהו לזורעה בשביעית אי נמי כשחופר לגלות המחצב יאמרו עודר כדי לזרוע אבל בשיש מקום מגולה שראוי לחצוב כל כך אבנים מידע ידעי דלצורך אבני בנין עביד ואיכא דשרי בתוספתא אפילו מתכוין לעשות שדה לצורך מוצאי שביעית ולא חיישינן למיחזי כמתקן לצורך שביעית כיון דאיכא שיעור מרובה כל כך לא חשו למראית העין משום דמאן דחזי קאמר לצורך אבנים לבנין קא עביד ויש (מפרשים) עוד לא יפתח אדם מחצב לכתחלה אלא אם יש בו במה שחצב ממנו קודם שביעית כ"ז אבנים דאילו פחות מיכן חשיב השתא כחוצב בתחלה אבל אין לשון התוספתא משמע כן דקתני סיפא סלע שצף על גבי הארץ ואיגד יוצא ממנו אם יש בו כשיעור הזה מותר ואם לאו אסור:

תניא בתוספתא (פ"ג) לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיה בו ג' מורביות שהן ג' על ג' ברום ג' [א"ר יוסי בד"א בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל בזמן שאין מתכוין לעשות שדה אפילו דבר מרובה מותר אמר רשב"ג] בד"א בזמן שאינו מתכוין לעשות שדה אבל בזמן שהוא מתכוין לעשות שדה אפילו כל שהוא אסור והך ברייתא קשה טובא דקאמר אפילו דבר מרובה מותר משמע שהיא רבותא ואדרבה בדבר מרובה אית לן להתיר טפי כדמוכח מתני' עד שיהא בו ושמא משום דדינו של מחצב שלא ליטול כולו כדתני סיפא דמתני' פחות מיכן מחצב וגוממו עד פחות מהארץ טפח ועל זה קאמר אפי' דבר מרובה שנוטל הכל מותר וקצת משמע כן [מירושלמי] מדמייתי הך ברייתא אמתני' דגדר:

משנה ו

של משוי שנים שנים. שיש באחת משוי ב' בני אדם הרי אלו ינטלו כולן ואפי' הקטנות דאילו גדולות אפי' א' ואפי' מונחת בארץ ואפי' ג' ניטלת על הכתף תנן לקמן דבאות מ"מ ולא מיחזי הכא כמפנה הגדר לעשות מקומו שדה:

שיעור גדר י' טפחים. בירושלמי (הל' ד) מייתי הא דתנן בפרק י"ד דאהלות (מ"א) במה אמרו הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא בזיז שגבוה ג' נדבכין שהן י"ב טפחים ופריך אמתני' דתנן שיעור גדר עשרה טפחים מה אנן קיימין אם כשהיו ב' נדבכין ניתני ח' טפחים אם כשהיו ג' ניתני שנים עשר טפחים אמר רבי יוסי חצי טפח לסיתות מכאן וחצי טפח לסיתות מכאן וכן לחבריה נמצאו ג' נדבכין של עשרה טפחים:

פחות מיכן מחצב. ואינו נוטל כולו אלא גוממו ומניח מן הסלע בארץ טפח כדי שלא יהא ראוי לזריעה בירושלמי (שם) אמרו פחות מיכן אינו לא מחצב ולא גדר:

בד"א. האי דלא יפתח מחצב והאי דגוממו:

מה שהוא רוצה יטול. דלא מיחזי כמתקן שדה כיון דלאו דידיה הוא ואפילו בשלו נמי לא מיחזי כמתקן כיון דהתחיל מערב שביעית:

משנה ז

שזעזעתן המחרישה. אמרי' בירושל' (הל' ה') לא סוף דבר שזעזעתן אלא אפילו מחרישה עתידה לזעזעתן ובתוספתא (פ"ג) קתני אבנים התושבות כלומר שאינם מצורך השדה מלשון גר ותושב:

של משוי שנים שבכל אחת משוי ב' בני אדם ינטלו כולן אגב אותן שנים דלא מיחזי כמתקן שדה:

המסקל. שמעביר האבנים מן השדה מלשון סקלו מאבן (ישעיהו ס"ב:י'). ומניח את התחתונות הנוגעות בארץ דבכי האי גוונא לא מיחזי כמתקן שדה:

גרגר של צרורות גל של אבנים קטנים. מלשון שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (שם יז):

אם יש תחתיהן סלע או קש. לא מיחזי כמתקן כיון דאין כל המקום ראוי לזריעה:

משנה ח

אין בונין מעלות ע"פ הגאיות. שלא יחליקו בירידתן לקחת המים שנתקבצו דנראה כמתקן להשקות בהן שדותיו בשביעית. גאיות מקום גבוה:

ולא יסבוך בעפר. אם בא להיות סובך מקום יציאת המים באבנים לא יתן עפר וטיט בין האבנים משום דמיחזי טפי שמתכוין להשקות מהן שדותיו. יסבוך מלשון נאחז בסבך בקרניו (בראשית כ"ב:י"ג):

אבל עושה הוא חייץ. אבנים סדורות זו על זו כגון גדר בלא עפר וטיט ובירושל' (הל' ו) אמרי' כדכתיב והוא בונה חיץ (יחזקאל י"ג:י'):

כל אבן. שבשדהו אפילו קטנה אם הוא יכול לפשוט ידו וליטלה ולבנות בה גדר של אבנים כגון שסמוכין לגדר הרי זו תנטל שהגדר מוכח עליו דלבנות גדר נוטלה ולא לתקן השדה לזריעה:

משנה ט

באות מ"מ. אפילו מתוך שלו דמידע ידעי דלבנין בעי להו ולא לתקן השדה:

והקבלן. מלשון מקבלי קיבולת שדרכו לעשות בנינים בקיבולת מביא מ"מ ואפילו פחותות מאבני כתף דאין כוונתו אלא לקבץ אבנים ואפי' מביא משדות שלו שרי דאי משדות אחרים אפי' אינו קבלן שרי כדתניא לעיל דמתוך של חברו מה שהוא רוצה נוטל ויש מפרשים קבלן שקיבל שדה באריסות דלא חשיב האי שדה כשלו ונוטל ממנו אפילו קטנות אף על פי שהוא אריס בה:

משנה י

מיתר להעמיק עד הסלע. ולא חיישינן דילמא מימלך וזרע ליה אי נמי לא גזרינן אטו עודר בשדה ואמר בירושלמי (הל' ז) אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בינו לבין רשות הרבים דלא עביד איניש דזרע סמוך לרשות הרבים וליכא למיגזר טפי מידי אבל בינו לבין חברו אסור בשביעית אבל במועד אפילו בינו לבין רשות הרבים אסור ותנן נמי בפ"ק דמו"ק (דף ו: ע"ש) ומקרין את הפרצה במועד ובשביעית בונה כדרכו ומפרש בגמרא כיצד מקרין צוברו לעפר ברשות הרבים ומתקנו לרשות הרבים וכן לענין סיקול נמי בשאר שני שבוע פליגי בתוספתא דגזר רבי עקיבא משום דכל מתקני דרכים מקלקלין תחלה ע"מ לתקן שמסירין העפר והטיט שנשקעין בהן העוברים או מביאים עפר ואבנים ברשות הרבים למלאות הגומות והפחתים או מאספין האבנים שנתקלין בהן בני אדם וחיישינן ליחיד הבא לתקן דלמא הדר ומימליך דתניא מסקלין דרך רשות הרבים דברי ר' יהושע רבי עקיבא אומר כדרך שאין לו רשות לקלקל כך לא יסקל ואם סיקל יוציא לים או לנהר או למקום הטרשין מפני דרך הישר ומפני דרך הרבים ומפני העפר:

מה יעשה בעפר. אליבא דר' עקיבא צוברו לתוך שדהו כדרך המזבלים דתנן לעיל ג' אשפתות לבית סאה. ואמרינן בירושלמי (שם) רבי אבינא בעי עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו לצבור עפר בתוך שדהו כדרך המזבלין: וכן החופר בור שיח ומערה. פליגי בשאר ימות השנה דלרבי יהושע צוברו ברשות הרבים ובלבד שיתקננו ולרבי עקיבא אף על פי שדעתו לתקן אסור אלא צוברו ברשותו:

פרק ד

משנה א

ירושלמי (הל' א) א"ר יונה היכן צורכה מיתני בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו [את] הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו בין דקין בין גסין נחשדו להיות מלקטין משדותיהן בין דקין בין גסין והן אומרים בגסין לקטנו התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה נחשדו להיות מלקטין בטובה והן אומרים שלא בטובה לקטנו התקינו שיהיו מביאין מן הקרוב ומן המצוי פי' עצים ועשבים כשמלקטין אותן מתוך השדה מיתקן לזריעה כדתנן בפ' הבונה (שבת דף קג.) התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאכילה כגרוגרת אם לבהמה כמלא פי גדי אם לייפות את הקרקע כל שהוא וכשמלקט הגס תלינן דצריך להן ולא לתקן את הקרקע עביד אבל

דקים ודאי לצורך הקרקע כדאמר בפירקין דלעיל גבי אבנים ובשל חברו שרינן בפרקין דלעיל אפילו דקין דמידע ידעי דלא עביד לצורך הקרקע דמה חושש לתקן קרקע חברו:
שלא בטובה. דודאי לא אתי ללקט הדקין כיון דאין מחזיק לו טובה:
ואין צריך לומר שיקוץ לו מזונות. דהא אפילו טובת הנאה אין מחזיקין זה לזה:

משנה ב

ירושלמי (הל' ב) תמן אמרי כשניטלו קוציה ורבנן דהכא אמרי משחרש על דעתין דרבנן דהכא אי זהו הטיוב כל העם חורש פעם אחד והוא חורש ב' פעמים:
או שנדיירה. בדיר של בהמות שעשה סהר כדתנן בפירקין דלעיל (מ"ד) ולא עשה ממנו אשפתות שלא הניחו אלא כדי שיזדבל בו שדה:
לא תזרע למוצאי שביעית. דקנסו ליה הכא טפי מנתקווצה דלמאן דאמר חורש קנסינן בב' פעמים טפי מפעם אחת ובפרק השולח (גיטין דף מד:) ובפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות דף לד:) אמרינן נקטינן הטיבה ומת בנו זורעה:
בטובה. שאין מחזיקין טובה לבעלים דרחמנא אפקרינהו:
חילוף הדברים. דבית שמאי לקולא ובמסכת עדיות היא שנויה (פרק ה מ"א):

משנה ג

חוכרין. מקבל עליו בכך וכך כורין לשנה שדה חרושה בשביעית לזורעה למוצאי שביעית אע"פ שגורם לנכרי לחרוש בשביעית ומחזיקין ידי נכרים פליגי (ירושלמי הל' ג) ר' חייא ורבי אמי חד אמר חרוש בה טבאות ואנא נסיב לה מינך בתר שמיטתא חרנא אמר איישר מאן דאמר חרוש בה טבאות מהו שואלין בשלומן איישר ומאן דאמר איישר מהו שואלין בשלומן שואלין בשלום ישראל שלום עליך וסוגיא דהניזקין (דף סב.) כמאן דאמר איישר לא צריכה למימר להו אחזוקי בעלמא והתם פריך השתא אחזוקי מחזקינן להו שואלין בשלומן מיבעיא ולא משני כדמשני בירושלמי (שם) שואלין בשלום ישראל החשודים על השביעית אלא משני רבינא לא נצרכה אלא ליום חגם דתניא לא יכנס אדם לביתו של נכרי ביום חגו ויתן לו שלום מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש:

משנה ד

מדל. לשון דלדול שמדלדל שדהו מן הזיתים כדמפרש שהזיתים מקורבין יותר מדאי נוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד כדי שיגדלו וקא סברי בית שמאי דגומם שקוצץ הזיתים והשורש נשאר בארץ דאם היה חופר ומשרש היה נראה כעבודת קרקע ובית הלל לא חיישי לשנים אבל במחליק כגון שלשה זה בצד זה דיש יותר מדאי

קרקע חלקה אמרי' לעבודת קרקע מתכוין ובשל חברו לא חיישינן דכיוצא בו אמרינן לעיל בכמה דוכתין וידעי דלעצים נתכוין:

משנה ה

לא יחפה בעפר. הביקוע שמתקן בכך אבל מכסהו בעפר ובקש שאינו אלא כמושיב שומר שלא ייבש:

בתולת שקמה. שלא נקצצה מעולם ובפ' קמא דנדה (דף ח:) תנינא ג' בתולות הן וקא חשיב הך:

משנה ו

המזנב. פי' בערוך מקצץ מקצת הענפים מל' ויזנב (דברים כה):

ירחיק טפח. שמגביה טפח מן הארץ וקוצץ ולא יגום מעל הארץ משום עבודה:

שנפשח. נסדק מלשון ויפשחני (איכה ג):

שיעלה. שיתחבר מה שנפשח:

משנה ז

מאימתי אוכלין. משום דדרשינן לאכלה (ויקרא כה) ולא להפסד כדאמרינן בפ' מקום שנהגו (פסחים דף נב:) ומהאי טעמא (אמרינן בהגוזל קמא (דף קב.) ובסוכה (דף מ:) אפקטויזין ומשרה וכביסה ואם היה אוכל קודם שיתבשלו היינו להפסד:

הפגין. מלשון התאנה חנטה פגיה (ש"ה ב):

משיזריחו. משיתחילו לבשל מלשון ויזרח לו השמש (בראשית ל"ב:ל"ב):

אוכל פתו בהן בשדה. אבל ללקט כל התאנה ולהכניס לביתו אינו רשאי עד שיהיו גמורין:

ביחלו. אמר רבה בר בר חנה משילבין ראשיהן בנדה (פ"ה דף מז.) בירושלמי (הלכה ו) מהו ביחלו אמר רבי חייא בר בא כמה דאת אמר וגם נפשם בחלה(זכריה יא) כלומר שלא נתבשלו יפה:

חייב במעשרות. כדתנן במס' מעשרות (פ"א משנה ב) התאנים משיבחילו:

ירושלמי (שם) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול וכתב מן השדה תאכלו את תבואתה (שם) ר' חייא בר אבא אמר ב' תבואות הן אחת בבית ואחת מן השדה:

משנה ח

משהביא מים. שסוחטו ומוציא ממנו משקה אוכל בו פתו בשדה דאין זה איבוד כדאמר בירושל' (שם) א"ר בון שכן דרך הקיהות אוכלות אותן:

הבאיש. בפ"ק דמעשרות (שם) גבי ענבים משהבאישו מפרש בירושל' (שם) ר' זעירא בשם ר' יסא משיקראו באושה והיינו כשמתחילין להתבשל:

משנה ט

רביעית לסאה. שבסאה זיתים יכול לסחוט מהן רביעית לוג והיינו בתחלת הנצתן:
ואוכל בשדה. דדבר שדרכו לאכול הוא אבל לסוך לא דהוה ליה כיין וחומץ דאין סכין דבר שאין דרכו לסוך כדתנן לקמן בפ"ח (משנה ב):
הכניסו חצי לוג. שנתבשלו מעט יותר עד שהוא יכול להוציא חצי לוג מסאה:
הכניסו שליש. שהביאו שליש ממה שעתידין ליגדל אי נמי שליש ממה שמוציא לסאה כשנתבשלו יפה יכול להוציא עכשיו:
כן עונתן של שביעית ואין אוכלין מהן בשביעית עד שיגיעו לעונת המעשרות משום דכתיב לאכלה ולא להפסד דדוקא תאנים וענבים וזיתים רגילין לאכול [קודם] בישולן:
תניא בתורת כהנים תהיה כל תבואתה לאכול מלמד שאינה נאכלת אלא תבואה מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית משיזריחו הפגין אוכל בהם פתו בשדה וכולה כדתנן הכא:

משנה י

מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית. בפ' מקום שנהגו (פסחים דף נב:) אמרינן משום דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד:
משיוציא. פרי והתם מפרש בקונטרס משיוציאו תחלת העלין בימי ניסן:
משישלשלו. כשיתחיל להכביד ולתלות כעין שלשלת:
משיגרייעו. משיגדילו הענבים קצת ונקראים גירוע ובפ' מקום שנהגו (פסחים נג.) מפרש דשיעורן כפול הלבן ובירושלמי (הל' ח) אמרי' א"ר יונה משיזחילו מים כדכתיב כי יגרע נטפי מים(איוב ל"ו:כ"ז):
ומשינצו משיגדל הנץ עלין והוא כעין מתחלי דפרק מקום שנהגו ודומה לו בברכות (דף לו:) הפטמא של רמון מצטרפין והנץ שלו אין מצטרף:
מותר לקוצצו. דלא מפסיד כלל שכבר ראויין לאכילה ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא כיון דמעולה בדמים כדאמר בסוף החובל (בבא קמא צ"א:):
וכמה יהא בזית. ולא יקוצצו משום קוצץ אילנות טובים כדכתיב (דברים כ':י"ט) כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת:
רובע. הקב והאי דאמר האי דיקלא דטעין קבא אסור למקצייה משנינן בשילהי החובל (שם) שאני זית דחשיב:

פרק ה

משנה א

בנות שוח. פירשתי בראש מסכת דמאי:

שביעית שלהן שניה. דפירות החונטים בשביעית אין נגמר בישולן עד שנה שניה של שמטה ואז נוהג בהן דין שביעית דבתר חנטה אזלינן:

פרסיות. פירש בערוך תמרי פרסייתא שהן עושין לב' שנים עוד פי' מין תאנים שעושין מב' שנים לב' שנים.

ירושלמי (הל' א) מהו בנות שוח פיטריה מה בכל שנה ושנה הן עושות או אחד לג' שנים בכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין פירותיהן נגמרים אלא לאחר ג' שנים כיצד הוא יודע רבי יונה אומר תקשר בהן חוטין תני שמואל תוחב בהן קיסריין פירוש בכל שנה ושנה הן עושות שחונטים בכל שנה ומוציאין בהן פירות גמורין בכל שנה אלא שבכולן משעת חנטה עד שעת גמר פרי ג' שנים ונמצא באילן בכל שנה ג' ממיני פירות הן של שנה זו ושל ב' שנים ושל ג' ולהכי בעי [כיצד יודע] לשביעית דאע"פ שאלו נגמרו ואלו לא נגמרו זמנין דלא מינכרי כולי האי אלא בטעם:

משנה ב

הטומן את הלוף. רגילים היו להטמין בארץ כדתנן בפאה בסוף פ"ו (משנה י) כל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ולא התירו הכתוב לטמון בשביעית דבר מועט משום דמיחזי כזורע עד שיטמין סאתים ולא יפזרם דצריך שיעלה גובה הכרי ג' טפחים וגובה העפר שעל גביו טפח במקום דריסת האדם כדי שלא יצמחו:

ירושלמי (הל' ב)עד כדון לוף בצלים א"ר יונה הוא לוף הוא בצלים אמר ר' יוסי מסתברא בבצלים ובפחות מיכן מותר דאינון שפיין:

משנה ג

לוף. של שביעית שעדיין מתקיים בארץ בשמינית ועלי הלוף יש להן ביעור ועיקרו אין לו ביעור כדתנן לקמן בפ"ז (מ"ב) ואמרינן בירושלמי (שם) דר"א סבר כרבי יהודה דאמר לקמן בפ"ט (מ"ח) עניים אוכלים אחר הביעור ולא עשירים ולכך קאמר ר"א דאם לקטו עניים עליו בשביעית לקטו ואם לאו נמצא שיש בלוף זה עלין שגדלו בשביעית מקצתן ומקצתן בשמינית גדלו וצריך לעשות חשבון עם העניים לפי שחלקו מעורב עם חלקן דמה שגדל בשביעית לעניים ומה שגדל בשמינית דבעל הבית ור' יהודה דאמר אין לעניים חשבון עמו סבר כר' יוסי דאמר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אתר הביעור וא"ת בירק אזלינן בתר לקיטה בין לענין שביעית בין לענין מעשר כדמוכח בפ"ק דר"ה

(דף יג:) ובסוף הנודר מן הירק (נדרים דף נט.) כמו שמפרש לקמן בספ"ט (מ"ח) וא"כ האי לוף דלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית ויש לומר דמתני' איירי כגון דעקרוהו עם עליו בסוף שביעית ועקרוהו במארופות כדינו והניחוהו במקומו וחזר ונשרש והוסיף גידוליו בשמינית לפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים ועוד יש ענין דלא אזלינן בירק בתר לקיטה כמו אם נגמר גידולם כמו שאפרש לקמן בפ"ט ומיהו לוף אצ"ל כן דלוף של שנה זו גדל בשניה כבראשונה וכן בשלישית וכן ברביעית כדמוכח בתוספתא ובירושלמי כמו שאפרש כאן ובירושלמי (שם) פריך מהא דגזרו על הספיחים ומשני שינויי טובא וזהו לשון הירושלמי (שם) אתיא דר' יודא כר' אליעזר ודרבי יוסי כרבי יהושע דתני תמן העניים אוכלין אחר הביעור [אבל לא עשירים דברי ר"י ר' יוסי אומר א' עניים וא' עשירים אוכלין אחר הביעור]. ר' אמי בעי קומי רבי יוחנן מתני' עד שלא גזרו על הספיחין א"ל וכי בעלייה היית סבר ר' אמי אמר איסור ספיחין תורה אמר רבי ירמיה בעלי לוף שוטה היא מתני' אייתי רב אושעיא מתני' דבר קפרא מן דרומא ותני עלה לוף ובצלים אית לך למימר עלי בצלים השוטים מילתיה דר' ירמיה אמר דבר שיש בו ביעור שנמצא בתוך דבר שאין לו ביעור יש לו ביעור מה עבד ליה ר' ירמיה פתר ליה כששיקף בעלים ר' יוסי פתר לה מתני' לפני ר"ה בשביעית נטעו לפני ר"ה שביעית עשה ביצים לפני שביעית ודיכנו בשביעית עקרו במוצאי שביעית אין תימר דדיכון כעיקור כולו לעניים אין תימר אין דיכון כעיקור אין כולו לעניים מספק יעשה חשבון עם העניים ר' חזקיה פתר מתני' ערב ר"ה שביעית נטעו ערב ר"ה שביעית ועשה ביצה בתחלת שביעית ודיכנו בשביעית ועקרו בסוף בשביעית אין תימא דיכון כעיקור כולו לבעל הבית לפיכך אין לעניים עמו חשבון עשה בארץ ג' שנים ונתן לעניים רובע ב' שנים נותן לעניים שליש שנה אחת נותן לעניים מחצה: פירוש מתני' דשריא לאכילה עד שלא גזרו על הספיחים דתנן לקמן בפ"ט (מ"א) כל הספיחין אסורין אפילו באכילה כדמוכח בפ"ק דמנחות (דף ה:) אמר ליה וכי בעלייה היית וכי גזירה דרבנן היא ונקט עלייה לפי שהיו רגילין לעשות גזירות בעלייה כדאמרינן בסוף בן סורר (סנהדרין דף עד.) בעליית בית נתזה בלוד ובפ"ק דשבת (דף יג:) בעליית חנניה בן גוריון גבי י"ח דבר ובכתובות בפרק נערה (כתובות דף נ:) מדברים טובים שנאמרו בעלייה סבר ר' אמי איסור ספיחים תורה שהבין מתוך דברי ר' יוחנן איסור ספיחים מדאורייתא אסור אמר ר' ירמיה בעלי לוף שוטה היא מתני' כלומר שלא גדלו בשביעית כי אם העלים וכבר גדל העיקר משנה ששית וכי אסרי' ספיחים היינו בהנך דתחילת גידולן בשביעית או בתבואה שלא הביאה שליש בששית כמו שנפרש לקמן בפ"ט אבל לוף שגדל בששית אלא שגדלו עליו בשביעית לית ליה

דין ספיחים ליאסר באכילה והא דנקט לוף שוטה משום דלוף פיקח אפילו העיקר שלו לא היה מתקיים בארץ מן הששית עד השמינית ולא משכחת לה בלוף פיקח הנטוע משנת ששית שיוציא עלין בשביעית ובשמינית דאמרינן יעשה חשבון ומיירי דעקרו בסוף שביעית והניחו במקומו וחזר והשריש והוסיף עליו בשמינית כדמפרש במתני' ורב אושעיא ליקשי ליה מברייתא דבר קפרא דתני פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע בלוף ובצלים ולא שייך לשנויי בבצלים שוטים דאין דרך בצלים להתקיים ששית לשמינית אלא גבי לוף שוטה משכחת לה דעיקרו מתקיים בארץ כדתנן לקמן בפ"ט ורבי ירמיה לא חיישׁ אהך קושיא דלית ליה הך ברייתא דבר קפרא מילתא דר' ירמיה אמרה כלומר מדבריו נוכל לדקדק דדבר שיש לו ביעור כגון עלי הלוף שוטה שנמצאו בתוך דבר שאין לו ביעור כגון עיקר הלוף שוטה יש לו ביעור ולא אמרי בטלי להו עלין אגב עיקר ולא שייך למידק הכי ממתני' דלקמן בפ"ט דערלה יש לו ביעור ולעיקר אין לו ביעור דההיא פשיטא דאיכא לאוקומה כשתלש העלין לבדן [אבל] הכא עקר הכל יחד מדנתערבו בשל שמינית ומשני בששיקף בעלין שתלשן בשמינית מן העיקר קודם שיכלה לחיה מן השדה דביעור הוה בשמינית ולשון שיקוף טפל כשתולש העלין מן העיקר ר"י פתר לה מתני' לפני ר"ה של שביעית שנטען בששית ועשה ביצה לפני שביעית שהביא גידולין ונקט גידולין כדי שלא יחשב ספיחי שביעית ודיכנן בשביעית מל' או דכו במדוכה (במדבר י״א:ח׳) שדך העלין במקום חיבורן ודכוותה בסוף הנודר מן הירק (נדרים דף נח.) גבי בצלים של שביעית שצמחו בשמינית ואחר כן עקרן לגמרי דאם הדיכון כעיקור הרי נתלשו בשביעית ולעניים והשתא לא קשיא מידי מדבר שיש לו ביעור בתוך דבר שאין לו ביעור ויש לו חשבון עם העניים מפני העלין של מוצאי שביעית שהגידולין מעורבין ואם אין הדיכון כעיקור הכל לבעה"ב אפילו עלין דשביעית דאזלינן בתר לקיטה ומספק לר"א יעשה חשבון עם העניים לחומרא ומצי למימר השתא טעמא דר' יהושע משום דקסבר אין דיכון כעיקור ור' חזקיה פתר נמי מתני' בשנטעם בששית ועשה ביצה בששית אלא דמוקי לה בשדיכנו בששית ועקרו לגמרי בשביעית דאם הדיכון כעיקור הכל לבעל הבית אפילו מה שהוסיף בשביעית דלא מארעא רבו והרי הוא כמונח בתיבה ואם אין הדיכון כעיקור הכל לעניים אפילו מה שהוציא בששית דבתר לקיטה אזלינן ומן הדין אין לעניים דין חשבון שהרי או כולו לעניים או כולו לבעל הבית אלא מדספק עביד ר"א דיכון כעיקור לגידולי ששית ושלא כעיקור לגידולי שביעית: וטעמא דר' יהושע משום דדיכון כעיקור ומילתיה דחזקיה כתובה בשיבוש בירושלמי וצריך לתקן הגירסא לפי הפתרון שפירשתי והדר מסיק בירושלמי עשה בארץ ג' שנים אחר שביעית נותן

לעניים רובע שהרי שנה של שביעית לעניים ויש כאן ד' שנים א' דעניים וג' לבעל הבית וכשעקרו בסוף שביעית וחזר ונטעו בשמינית וכן כולם לפי חשבון השנים ובתוספתא (פ"ד) מיתניא כירושל' ואע"ג דאמרי' בסוף הנודר מן הירק (נדרים דף נ"ח) גידולי היתר מעלין את האיסור אפקועי ממונא שאני ואם תאמר והיכי משכחת שיחלקו עניים עם בעל הבית למחצה לשליש ולרביע הא אין עלי הלוף מתקיימין מדיש להם ביעור כדתנן לקמן בפרק שביעי וי"ל דמשכחת לה כגון שעקר הלוף בחורף עם עלים וטמנו בארץ כדתנן לעיל (משנה ב') ואחר שעבר עליו זמן הקרח חזר ונטעו והוסיף גידולין על גידולין וכן בכל שנה ושנה:

משנה ד

שנכנס לשביעית. אמרינן בירושלמי (הל' ב) ר' יוסי בשם ר' לא תפתר שעקרן עד שלא צמחו דאם הוסיפו ספיחין היה אסור לעוקרן ולהפסידן:

הקייצנים. מפרש בירושל' (שם) קייטנאי כלומר שנזרעין בקיץ:

של עידית. שמנה:

במארופות. מלשון מרא וחיישי ב"ש לעבודת הארץ לפיכך עושה בשל עץ וב"ה לא חיישי:

צלעות. מקום אבנים ולא חשיבי שדה כדאשכחן בסוף פ' כלאים דמודה ריש לקיש בזורע על גבי סלעים ועל גבי טרשין שהוא פטור אי נמי צלעות צידי השדה ולא באמצע ולא מיחזי כעבודת הארץ:

משנה ה

ירושלמי מה טעמא דרבי יהודה גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק מעתה אפילו בשבת יהא מותר בטמון אנן קיימין שלא ילך ויביא מן האיסור ואומר מן הטמון הבאתי. פי' מאי טעמא דר' יהודה כלומר מאי שנא דפליג הכא ומאי שנא גבי ירק לקמן בפ"ו (מ"ד דאסרי' במוצאי שביעית עד שיעשה כיוצא בו ולא פליג רבי יהודה ומשני גזרו על הלוף שלא יעקור אותו בשביעית אלא בשינוי במארופות של עץ לב"ש ובקורדום לב"ה הלכך מוצאי שביעית לא שכיח דאיסורא אבל ירק דלא גזרו לתולשן כי אורחיה שכיח נמי דאיסורא בשמינית ופריך מעתה אפילו בשבת כלומר בשביעית שנקראת שבת יהא מותר דלא תלינן ליה בשל שביעית דלא שכיח משום דלא אפשר בלא שינוי אלא אמרינן דמן הטמון בששית הוא ומשני בטמון אנן קיימין דבההוא הוא דאמרינן דאין דרך לעוקרו בשינוי כדי לטומנו עד מוצאי שביעית אבל בשביעית עצמה אם בא לקנות מע"ה חיישינן שמא יביא מן האיסור ויאמר מן הטמון הבאתי ורבנן סברי דאם כן במוצאי שביעית ניחוש

משום הכי אסרי עד שירבה בחדש דהיינו מן הפסח ואילך כדתניא בירושל' (שם) א"ר יהודה מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לוף ע"פ ר' טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית אמר לו ר' יוסי עמך הייתי ולא היה אלא במוצאי פסח:

משנה ו

ירושלמי (הל' ג) א"ר יונה כיני מתני' אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית לחשוד על השביעית מזרה שזורין בו גורן דקר קולטרא בלע"ז והוא את בלשון מקרא כדכתיב וכתתו חרבותם לאתים (ישעיהו ב׳:ד׳):

משנה ז

יוצר. אומן שעושה כלי חרס ה' כדי שמן ט"ו כדי יין בירושלמי (שם) פריך והא יש לומר שמא החליף א"ר יונה ניכרות הן אלו של יין ואלו של שמן וא"ר עולא אדרא דאלו חכימא פי' שמא החליף לומר שקונה לצורך יין ושמן והוא קונה הכל לצורך יין או הכל לצורך שמן ומשני ניכרות הן משונות של יין משל שמן ור' עולא משני דאדרא דאלו חכימא אדרא ל' עור כמו אדרייתא דתבנא דפרק ד' דנדרים (דף כה.) ופירש בערוך שהביאו עורות של בהמות מליאות תבן וסבור הנחש שהן בהמות ובלען והכא משל בעלמא הוא כלומר קרקע של אלו ניכר משל אלו דמאותו קרקע שעושין כדי יין אין עושין כדי שמן:

ואם הביא יותר. מכשיעור זה מותר ולא חיישינן דילמא מן המשומר דשביעית:

ומוכר לנכרים בארץ. אפי' טובא ולא חיישינן דילמא אתי לזבוני לישראל:

ולישראל בחו"ל. ולא חיישינן שמא יוליכם בארץ. משמע שהוא רוצה לומר אע"פ שכונס בו הרבה מיין ושמן שהביא מארץ ישראל:

משנה ח

לא ימכור. לישראל החשוד פרה המלומדת לחרוש משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יא):

שיכול לשוחטה. דכל היכא דאיכא למיתלי תלינן. ולא דמי לכלים דלעיל שאין אדם מוכר דהתם ליכא למיתלי כדפרשינן בפ"ק דע"ז (דף טו:) אפילו בשעת הזרע דאיכא למיתלי לאכילה כמו לזריעה ובהא מודו ב"ש דאין דומה לפרה דאין דרך לשחוט פרה החורשת:

ומשאיל לו סאתו. של מדה אע"פ שיש לומר דלגורן שואל למדוד לכנוס לאוצר משום דאיכא נמי למיתלי להיתר שאדם עשוי למדוד להוליכו לטחון:

שיש עמו פועלים. דאיכא למיתלי להיתר לשאר צרכיו:

וכולן בפירוש אסורין. שפירש לו פרה לחרוש פירות לזרוע סאה לגורן מעות לפועלים:

משנה ט

החשודה על השביעית. לאכול פירות אחר הביעור בלא ביעור:

נפה. מפרש בירושל' (הל' ד) אני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול רחים לטחון בה סמנים תנור לטמון בו אונין של פשתן ובתנור טמא איירי דאי בתנור טהור אין לו תקנה לטהרות דחשוד אשביעית חשוד אטהרות כדאמרי' בפרק עד כמה (בכורות דף ל.):

לא תבור ולא תטחון עמה. לסייעה מפני שאסור לסייע ידי עוברי עבירה:

וביררת וטוחנת. בסוף הניזקין (גיטין דף סא.) פריך מאי שנא אשת עם הארץ מחשודה על השביעית ומשני אביי רוב עמי הארץ מעשרין הן ורבא משני סיפא בעם הארץ דרבי מאיר דמעשר פירותיו וטומאה וטהרה דרבנן וסיפא כשתטיל למים בטומאת חלה וקשה מיכן לדברי המפרש בפ"ק דחולין (דף ו:) אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ דבתבואה של עם הארץ איירי דהכא משמע בהדיא דאסור לרבא בסתם עם הארץ לסייע ידי עוברי עבירה דמוקי מתניתין בעם הארץ המעשר אלא שאינו אוכל חוליו בטהרה והא דלא תני במתניתין תנור וריחים גבי עם הארץ כדקא תני גבי שביעית משום דשמעינן לה מכללא דבוררת וטוחנת עמה אי נמי כיון דתנא כולא ברישא והכא תני חדא או תרי יגיד עליו ריעו כדאמרינן בפ' לא יחפור (בבא בתרא דף י"ט.):

ומחזיקין ידי נכרים. פי' לעיל בפ"ד (משנה ג) ואגב גררא תנייה הכא דקא חשיב מפני דרכי שלום וכל בבא זו תנינא בפרק הניזקין והכא עיקר והתם גררא.

ירושלמי (שם) ר' יוסי ברבי חנינא בעי על כל פירקא את אמרת או על הדא הילכתא את אמרת רבנן דקיסרי בשם ר' יודה מן מה דלא תנינא בגיטין אלא הדא הילכתא הדא אמרה על הדא הילכתא את אמרת פירוש הא דקא תני מתניתין וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום מיבעיא ליה אי קאי אכולהו פרקין כגון שאומן מוכר ופרה חורשת ומוכר פירות ומשאיל סאתו ופורט מעות או דילמא לא קאי אלא אמשאלת אשה לחברתה לחודה ומסיק דאמשאלת לחודה קאי מדלא תני אינך בגיטין בהניזקין בהדי מילי דדרכי שלום ומכל מקום צריך טעם דהנך דלעיל שרינן בלאו טעמא דדרכי שלום לפי שיש לתלות טעם להיתר ואם כן לישרי נמי בלאו טעמא דדרכי שלום וי"ל דהכא בידוע שאין לחברתה כי אם פירות שביעית וכן מוכח בירושל' (שם) דאמרי' ר' זעירא בעי קומי ר' מנא מתני' בסתם הא במפרש לא אמר לו וסתמו לאו כפירושו הוא אני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול ריחים לטחון בה סממנים תנור לטמון בה אונין של פשתן ומדלא קאמר לצורך פירות ששית משמע דאיירי אע"ג דלית ליה פירות ששית ואפילו

הכי היה רוצה ר' מנא להתיר מפני דרכי שלום דשייך בהני טפי כדאשכחן בפ' המדיר (כתובות דף עב.) גבי נדרה שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה וריחים ותנור שמשיאתו שם רע בשכנותיה ור' זירא לא שרי אלא בשאלה סתם דיש לתלות ומ"מ צריך טעמא דדרכי שלום לפי שאין זו תלייה גמורה דלספור מעות ולכבור חול וא"ת הא דפריך בסוף הניזקין (גיטין דף סא.) מאי שנא רישא גבי שביעית דלא תבור ולא תטחון עמה ומאי שנא סיפא אשת עם הארץ דבוררת וטוחנת עמה הוה ליה למימר משום דזה ודאי וזה ספק למאי דפרשינן דאיירי בפירות שביעית ודאי וי"ל דרוצה לחשוב דמאי כודאי לפי שחשודין עליו והעמידנו בחזקת שאינו מתוקן עוד. ירושל' (הל' ד) תמן תנינן נחתום שעושה בטומאה לא לשין ולא עורכים עמו ותני עלה לא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין עמו וכה אמר כן אמר רבי לא כאן בחולין כאן בתרומה והא תנן נתתום אית לך נחתום בתרומה חבריא אמרי כאן בלותת כאן בשאינו לותת פירוש מתניתין בשאינו לותת ולא יתכן תירוץ זה אליבא דרבא דאמר בשילהי הניזקין דמתניתין בעם הארץ דרבי מאיר וטומאה וטהרה דרבנן וסיפא דמשתטיל למים בטומאת חלה ועל כרחו מוקי ההוא דנחתום בתרומה:

פרק ו

משנה א

ארצות חלוקות בדין שביעית:

עולי בבל. עזרא וסיעתו ובירושלמי (הל' א) מפרש להו:

לא נאכל. לאחר שביעית בלא ביעור ולא נעבד בשביעית:

עולי מצרים. יהושע וסיעתו והרבה כרכים כיבשו עולי מצרים ולא כיבשו עולי בבל וקסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא:

מכזיב ועד נהר אמנה. מפרש בירושל' (שם) א"ר הונא כן היא מתני' מכזיב עד הנהר מכזיב עד אמנום כלומר זה לצד מזרח וזה לצד מערב נהר הוא נהר מצרים וכן משמע קצת בירושל' (שם) דמייתי לה בגמ' ומייתי לה נמי (ברייתא דפ"ק) [בפ"ק] דגיטין (דף ח.) דטורי אמנון ונהר מצרים וכזיב משמע התם דלצפונה דא"י קיימא ונהרי אמנום היינו ראש אמנה דקרא כדאי' בירושל' (שם) א"ר יוסטא בר שונם לכשיגיעו הגליות לטורי אמנון הן עתידות לומר שירה שנא' (שיר השירים ד':ח') תשורי מראש אמנה והוא הר ההר דהר ההר תרגום ירושלמי טורי אמנום וגם הוא בצפונה של א"י דכתיב (במדבר ל"ד:ז') וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר ועל זה שניהן בצפונה

של א"י וצריך לומר דהא דמפרש מכזיב עד הנהר ומכזיב עד אמנום חד למזרח כזיב וחד למערבו ומיהו בפרשת אלה מסעי כשמנה גבולי א"י משמע דנחל מצרים במקצוע דרומית מערבית ומחובר לים הגדול דעומד במערב א"י וטור אמנום דהוא הר ההר הוא לצפון א"י במקצוע צפונית מערבית נמצא דא"י בין הר ההר לנחל מצרים זה מצפונית מערבית וזה מדרומית מערבית והים במערב ויש מקום שהים נכנס לא"י בין הר ההר לנחל מצרים כדמוכח בפ"ק דגיטין (שם) דעכו לצפונה של א"י וכזיב רחוק יותר דהא המהלך [מעכו] לכזיב תני מימינו למזרח אלמא פניו לצפון וכל שעה מתרחק והולך מריבוע של א"י אלא רצועה נפקא שהיא למערב הדרך ההולך מעכו לכזיב כדמשמע התם (דף ז:) ועוד אמנום לצפונה של א"י סמוך לעיקר יותר מכזיב ועוד דכי קתני מכזיב עד הנהר דאדרבה הוה ליה למימר מאמנום עד הנהר דאמנום בין כזיב לנהר שהרי הנהר לדרום א"י ואמנום לצפון ועדיין כזיב רחוק יותר ושמא נהר דתנן הכא לא נחל מצרים הוא אלא נהר אחר לצפון א"י כדפרשינן דאמנום ונהר זה למזרח כזיב וזה למערבו וכן ההוא דתנן בפ"ד דחלה (משנה ח) ואמנום דהכא הוא הר ההר האמור בגבולין בפרשת אלה מסעי ואין זה הר ההר שמת בו אהרן דהוא בגבול ארץ אדום ודרום א"י במקצוע דרומית מזרחית של א"י ששם היתה ארץ אדום:

נאכל לאחר הביעור וקסבר קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא ומ"מ לענין עבודה החמירו דלא נעבד ודוקא במחובר אבל בתלוש עושין [כמו] בסוריא דבסמוך דאי לא תימא הכי אם כן ליתני ד' ארצות לשביעית דיש לסוריא דין לעצמה:

מהנהר ומאמנום ולפנים. בכל הספרים כתוב ולפנים וטפי ניחא לגרוס ולחוץ ושמא קרי ליה לפנים משום דהתחלת הנהר ולפנים הימנו ומתחלת אמנום ולפנים הימנו ח"ל דנהר עצמו ואמנום עצמו ח"ל ומיהו אמנום עצמו אמרינן בפ"ק דגיטין (שם) דכל ששופע מטורי אמנום ולפנים ארץ ישראל לכך נראה דגרסינן ולחוץ כאן ובפרק בתרא דחלה (שם): אומר נאכל ונעבד כדדריש בירושל' (שם) אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ (דברים י"ב:א') בארץ אתם חייבין לעשות ואי אתם חייבין בח"ל עדיין אני אומר מצות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ יכול אפילו מצות שאינן תלויות בארץ לא יהו נוהגות אלא בארץ ת"ל (שם יא) השמרו לכם פן יפתה וגו' ושמתם את דברי אלה אפילו אתם גולים ושמתם את דברי אלה מה אית לך כגון תפילין ותלמוד תורה מה תפילין ותלמוד תורה שאינן תלוין בארץ נוהגין בארץ ובחו"ל אף כל דבר שאין תלוי בארץ יהא נוהג בארץ ובח"ל ובפ"ק דקידושין (דף לז.) יליף לה מע"ג:

ירוש' (שם) משגלו יהו פטורין כתיב (נחמיה ח׳:י״ז) ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות וגו' כי לא עשו סוכות וגו' מימי ישוע בן נון [ולמה ישוע רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן] פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע פטורים היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו רבי יוסי בר' חנינא אמר מדבר תורה נתחייבו הדא הוא דכתיב (דברים י״א:כ״ט) והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה הקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך מדבר תורה אף ירושתך מדבר תורה והיטבך והרבך מאבותיך אבותיך פטורין היו ונתחייבו ואתם פטורים הייתם ונתחייבתם אבותיכם לא היה להם עול מלכות ואתם אע"פ שעליכם עול מלכות אבותיכם לא נתחייבו עד לאחר י"ד ז' שכיבשו וז' שחילקו ואתם כיון שנכנסתם נתחייבתם אבותיכם לא נתחייבו עד דקנו כולה ואתם ראשון ראשון קנה וחייב א"ר אליעזר מאליהן קבלו עליהן את המעשרות. מ"ט ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו (נחמיה י׳:א׳) מה מקיים ר' אליעזר ואת בכורי צאננו ובקרנו מכיון שקיבלו עליהם דברים שלא היו חייבים עליהן אפילו דברים שהיו חייבין עליהם העלה עליהם כאילו מאליהן קיבלו מה קיים ר' יוסי ובכל זאת מכיון שקיבלו עליהם בסבר פנים יפות העלה עליהם המקום כאילו מאליהם קיבלו מה מקיים רבי אליעזר מאבותיך פתר לה לעתיד לבוא דא"ר חלבו בשם ר' יוחנן אבותיך ירשו ארץ ז' אומות ואתם עתידין לירש ארץ י' אומות. פי' ובכל זאת אנחנו כורתים וכתב באותה פרשה ולהביא את בכורי אדמתנו ובכורי כל עץ שנה בשנה וכתיב בההיא פרשה חלות תרומות ומעשרות משמע דכל זאת קבלו עליהם מדעתן בברית שכרתו אבל מדאורייתא פטורין ולהכי פריך לר' אליעזר דהכי נמי כתב באותה פרשה בכורות בנינו ובהמתנו ובכורות בקרנו וצאננו דכולהו חשיב בהדייהו אע"פ שהיו מחוייבין ועומדין משמע מתוך אותה שיטה דבבית שני לא נתחייבו מדאורייתא בתרומות ומעשרות לר"א וכן משמע בירושלמי דפ"ק דתרומות (הל' ג') ובירושלמי דיבמות פרק בית שמאי (הל' ב') דפליגי רבי יהודה ורבנן בקטן שלא הביא שתי שערות דרבי יהודה אומר תרומתו תרומה וקאמר מהו שיהו חייבין על הקדשים מבחוץ כלומר דאם קטן הקדיש בהמה ובא גדול ושחטה בחוץ כהנא אמר אין חייבין על הקדשים בחוץ ר' יוחנן וריש לקיש תרוייהו אמרין חייבין על הקדשים מבחוץ וקשיא דכהנא על דר' יהודה דר' יהודה פוטר טבלו דבר תורה ואתה כן כלומר בקטן פוטר טבלו מאיסור ותרומתו תרומה לר' יהודה וא"כ הקדישו נמי יהא הקדש להתחייב עליו משום שחוטי חוץ וכעין שיטה זו בסוף יוצא דופן (נדה מ"ז:)

אלא דפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי מיתניא התם איפכא ומשני בירושלמי (שם) כמאן דאמר מאליהם קבלו עליהם את המעשרות כלומר דלא אמר ר' יהודה תרומתן תרומה אלא משום דתרומה דרבנן דמאליהן קבלו וכן מוכיח בירושלמי בפרק בתרא דתרומות (הל' ד') דתני ר' חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה ג' פעמים בחמין ודיו א"ר בא אין למדין ממנה לענין נבלה א"ר יוסי קשייתא קומי ר' בא תרומה בעון מיתה היא ונבלה בלא תעשה ואת אמרת הכין א"ל כמאן דאמר מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות כלומר ולכך מיקל בתרומה משום דלאו דאורייתא וכן מסוף פ"ג דדמאי (משנה ד) גבי הא דתנן אצל הנכרי כפירותיו משמע דאיכא פלוגתא דאיכא למאן דאמר מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות וכן בפ"ק דמכילתין ואמרי' אפילו למאן דאמר מעשרות דבר תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהן ובימי הלל איירי התם וכן בריש פ"ב דמעשרות ואמרינן במגלת רות בשם ר' יהושע בן לוי שלשה דברים גזרו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על שאלת שלום בשם ועל מגילת אסתר ועל המעשרות ומפרש במסכת מעשרות שמעון בר בא בשם ר' יוחנן אמר בעון מעשרות ותרומות גלו וכיון שגלו נפטרו מן התרומות ומן המעשרות והן חייבו עליהן מאליהן והפרישו תרומות ומעשרות ואמרינן בבראשית רבה בפרשת ויחי ג' דברים עשו בית דין של מטה ואלו הן אחד בימי עזרא בשעה שעלו מבבל וביקש להם הקב"ה להתיר המעשרות מה עשו הלכו וגזרו על עצמן שיהיו מעשרין שנאמר ואת ראשית עריסותינו סיפא דקרא מפרש תרומות ומעשרות וכתב בפרשה דבכל זאת דמייתי בירושלמי מכל הני משמע דלא נהגו מדאורייתא בבית שני תרומות ומעשרות ואע"ג דר' יוחנן במגילת רות אשכחן בסוף הערל (יבמות דף פב:) דאמר אנא דאמרי כרבי יוסי דסדר עולם דירושה ראשונה ושניה יש להן שלישית אין להם התם פליגי ר' יוחנן וריש לקיש אליבא דר' דמתני' דהתם דאמר אנדרוגינוס שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה דסבר ריש לקיש דמשום דתרומה דרבנן הוא דמאכילה דקתני ר' יוסי התם בברייתא דאנדרוגינוס ספיקא הוא ובריית דסדר עולם ר' יוסי תני ולא סבר לה כדאמרינן בפרק יוצא דופן (נדה דף מז:) ור' יוחנן סבר דההיא דסדר עולם עיקר וליתא לברייתא דחשיב אנדרוגינוס ספקא מקמי מתני' ולא משום דר' יוחנן סבר כר' יוסי דהא בברייתא דב' קופות (יבמות דף פב.) קאמר ר' יוחנן דלא בעינן רבייה כרבנן דאמרי תרומה בזמן הזה דרבנן ומיהו תימה הוא לומר שיאמר שום אדם דבבית שני לא נהגו מדאורייתא תרומות ומעשרות אלא ודאי מדאורייתא נהגו והא דקאמר שקיבלו מאליהן על תרומות פירות קאמר דמדאורייתא דגן תירוש ויצהר והן החמירו עליהן בבית שני לגזור אף בשאר פירות מה שלא עשו בבית ראשון וההיא

דב"ר ומגילת רות היינו ההיא דפרק בתרא דמכות (דף כג:) דמייתי התם קרא דכתיב ובפרוץ הדבר שהבאת מעשר עשו ב"ד של מטה ובכל פירות משתעי קרא כדמוכח בריש פרק הנודר מן הירק (נדרים דף נה.) ועוד כדאמרינן בדגן תירוש ויצהר חשיב מאליהן לפי שיהושע נצטוה לקדש כל מה שבתוך תחומין אבל בימי עזרא לא קידשו אלא מה שרצו כדאמרינן הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא קידשו עולי בבל ועל זה אמרינן בבראשית רבה שביקש להתיר להם הקב"ה את המעשר שלא היה מענישן אם היו נמנעין מלקדש והם הלכו וקידשו ונתחייבו מן התורה ולהכי קאמר רבי אליעזר דמאליהן קבלו אבל ר' יוסי אמר מדבר תורה נתחייבו שנצטוו לקדש ונפקא מינה דלר' יוסי דקדושה במצות הקב"ה קיימת אפילו בזמן הזה אע"פ שחרב הבית אבל לר"א דאמר מאליהן קבלו בטלה עכשיו קדושת הארץ דסתמא לא היה בלבן אלא בזמן שהבית קיים הואיל והדבר תלוי בהם ואפי' אית ליה לר' יוחנן בטלה קדושת הארץ דתרומות ומעשרות לא קשה מידי הא דשמעינן ליה בפ' השוחט והמעלה (זבחים דף קז:) דמעלה בזמן הזה דלא בטלה קדושת הארץ ואע"ג דבחורבן בית ראשון לא בטלה קדושת הבית קדושת הארץ דתרומה ומעשר בטלה דאין זה תלוי במחיצות דקדושת מחיצות מילתא אחריתי ויתכן דנפקא לן כדדרשי' אשר לו חומה (ויקרא כה) אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן א"נ מדכתיב (תהילים קל"ב:י"ד) זאת מנוחתי עדי עד דהני קראי מוכחי דירושלים אין אחריה היתר:

משנה ב

עושין בתלוש בסוריא. אפילו אצל החשודין אע"ג דבארץ תנן לא תבור ולא תטחון עמה: **אבל** לא במחובר. כגון חרישה וקצירה ודוקא בשמור אבל לא במופקר אפילו בארץ מותר כדתניא בת"כ את ענבי נזירך לא תבצור מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר ודייקינן בירושל' (הל' ב') מה אנן קיימין אם בפירות ששית שנכנסו לשביעית אפילו בארץ מותר אם בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחרוש מותר ולקצור אסור אלא כי אנן קיימין בפירות שביעית בשביעית כלומר דבסוריא בתלוש מותר במחובר אסור ואמרינן בירושלמי (שם) ר' אסי בעי קומי ר' מנא מהו לטחון עם הנכרי בארץ א"ל מתני' אמרה שהוא אסור דתנן עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר הא בארץ אפילו בתלוש אסור וסבר האי תנא כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש מדמיקל בסוריא טפי מבארץ ישראל והאי דגזור במחובר אמרינן בירושל' (שם) א"ר אבהו שלא יהו תקועין ומשתקעין שם כלומר משום דחמיר עלייהו איסור שביעית בארץ והדר קאמר

בתלוש למה הוא מותר מן גודו חמי רווחא קרי לא נפיק כלומר כיון שימצא לו בקרוב ריוח מועט בשביעית לא יצא מארץ ישראל להשתקע בחוצה לארץ:

משנה ג

בצלים. של ששית שנכנסו בשביעית וירדו עליהן גשמים וצמחו אם הושחרו העלים בידוע שהן גדלין ומוסיפין ואתו גידולי שביעית ומבטלין העיקר אע"פ שהוא מרובה טובא אבל הוריקו העלים צמחו ולא מארעא רבו:

אם יכולין להתלש בעלין שלהן. דרך הבצלים כשנגמרים יוצאים מעצמן מן הארץ וכשאוחז בעלין נתלשין אם חזקים הן מעט:

וכנגד כן למוצאי שביעית מותרין. לא יתכן לפרש בבצלים של שביעית דהנהו לא משתרו למוצאי שביעית כדמוכח בפרק הנודר מן הירק (נדרים דף נח.) ומה מועיל מה שעליהן שחורין ומה שיכולין ליתלש בעליהן דילמא אכתי לא רבו גידולין על עיקרו אלא סיפא נמי בבצלין של ששית איירי שעקרן בששית וחזר ונטען בשביעית ועקרן לאחר שגדלו מעט וחזר ונטען בשמינית ומתוך שכבר גדלו בששית לא הוסיפו כי אם מעט בשביעית ונאסרו וכשחזרו והוסיפו מעט בשמינית חזר אותו היתר וביטל האיסור המועט שגם של ששית מסייע לבטל אחרי שסוף גידולן בהיתר:

ירושלמי (הל' ג') עקרן בשביעית ושתלן במוצאי שביעית ר' זעירא אמר מכיון שרבה עליו החדש מותר ר' לא ור' אמי אמרי תרויהון אסורין מתני' פליגא על רבי לא ועל ר' אמי דתני זה הכלל שהיה ר"ש אומר משום ר' יהושע כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני וחדש והקדש לא נתנו להם חכמים שיעור אלא מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם וכל דבר שאין לו מתירין כגון תרומה חלה וערלה וכלאי הכרם נתנו לו חכמים שיעור בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם התיבון הרי שביעית שאין לה היתר ולא נתנו חכמים שיעור אמר להם לא אם אמרתם בשביעית שאינה אוסרת כל שהוא אלא בביעור אבל לאכילה בנותן טעם מהו עבדן לה ר' לא ור' אמי פתרין לה בעירובין אבל בגידולין חמור הוא בגידולין דא"ר זעירא בשם ר' יוחנן בצל של כלאי הכרם שעקרו אפילו מוסיף כמה אסור שאין גידולי היתר מעלין האיסור מתניתין פליגא על ר"ז דתנן (תרומות פ"ט מ"ד) גידולי תרומה תרומה גידולי גידוליו חולין אבל טבל ומעשר ראשון וספיחי שביעית ותרומת חו"ל המדומע והביכורים גידוליהן חולין ותני עלה בד"א בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין מה עביד לה ר' זעירא פתר לה בקדושת שביעית וביעור אבל באכילה כיון שרבה עלה החדש מותר. בסוף הנודר מן הירק (נדרים דף נט:) פליגא בהך מילתא נתנו לו חכמים שיעור

בכל הספרים כתוב מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם [כמו] ברישא וטעות סופר הוא והגירסא נכונה כמו שכתבתי ומיהו יכולים להניח סיפא כדאיתא ולהגיה ברישא גבי דבר שיש לו מתירין בין מין במינו בין שלא במינו בכל שהוא אבל לא יתכן מדפריך הרי שביעית דלא נתנו חכמים שיעור כדתנן לקמן בפ"ז (מ"ז) השביעית אוסרת כל שהוא במינה שלא במינה בנותן טעם ש"מ דגרסינן בדבר שאין לו מתירין בין במינה בין שלא במינה בנותן טעם ומשני דהא דאמר כל שהוא במינה היינו לענין בעור דאם לאחר ביעור נתערב בה כל שהוא במינה חייב לבער אבל לאכילה כגון קודם הביעור אין בו קדושת שביעית אפילו במינו עד שיהא בו בנותן טעם ועוד יש לדקדק מדפריך עליה דר' לא ורבי אמי דאיירי בגידולין דהיינו מין במינו ואמרינן אסור והכא שרי באכילה בנותן טעם והא דאמרינן בסוף ביצה (דף לח.) גבי אשה ששאלה מים ומלח לעיסתה כו' ופריך וליבטלו מים לעיסה ומשני (דף לט.) דהוי דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל והתם מין בשאינו מינו הוא לא דמי כלל דהא על כורחין התם איכא טעם ואפילו הכי פריך ליבטיל משום דתחומים תלויין בשם הבעלים ואין שם בעלת המלח והמים על העיסה [ומה] דמחמירין הכא משום דבעלמא אין דבר שיש לו מתירין בטל במינו וכן הוא טעם דתבלים ושאר טעמא דהתם אמר להם לא אם אמרתם בשביעית שאינה אוסרת כל שהוא אלא בביעור כלומר דאם לאחר הביעור נתערב כל שהוא במינה חייב לבער אבל לאכילה קודם הביעור אין בו קדושת שביעית אפי' במינו עד שיהא בו נותן טעם כן ראוי לפרש לכאורה אבל אי אפשר לומר כן כדמוכח בשילהי הנודר מן הירק (שם) דמייתי לה אההוא דרבו גידולין על עיקרן ורוצה לדקדק מכאן שהגידולין מבטלין את העיקר דבתר תוספת אזלינן ולא בתר עיקר מדאוסרת בכל שהו הלכך צריך לפרש דאינה אוסרת בכל שהוא אלא בביעור היינו כדרך גדילתה כגון של ששית שנכנסה לשביעית והוסיפה כל שהוא אבל באכילה כגון בתערובת שלא כדרך גדילתה אינה אוסרת אלא בנותן טעם ואף על גב דר' שמעון לא אסר בכל שהוא אלא בתוספת מ"מ מתני' בפ"ז (שם) אוסרת בכל שהוא מדקתני אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם דלא מיתוקמא אלא בתערובת מדקתני שלא במינה ומה עבדין לה ר' לא ור' אמי דאמרי שאין הגידולין מבטלין העיקר ופתרין לה בעירובין אבל בגידולין חמור הוא בגידולין כלומר ודילמא הני מילי לחומרא הוא דאמרי דגידולין מבטלי העיקר כגון בצל של ששית ששתלו בשביעית אבל להקל כגון של שביעית ששתלו בשמינית אע"ג שרבו גידולין אין מבטלין העיקר והכי מסיק בנדרים ול' הירושל' אריכות לשון הוא ורוצה לומר בעירובין דבר המתערב בתולש איסור והיתר שלא כדרך גידולו ועל חנם האריך דהא בהדיא קתני

לה אבל באכילה בנותן טעם ואין ענין זה לקושיא דאקשי לרבי לא ור' אמי [דאמר] ר' זעירא בשם ר' יוחנן סייעתא מייתי ליה לרבי לא ולר' אמי ולא קשיא דר' זעירא אדר' זעירא שר' זעירא היה מחלק בין שביעית לכלאי הכרם כדמשנינן בנדרים (נח:) שניא שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטלתה ע"י קרקע דחשיב איסורה ע"י קרקע מה שאוסר הכתוב כל גדולי שביעית ולא דמי לכלאי הכרם דתלי בתערובת (ודלא) [ובלא] תערובת שרי וכן ערלה דלא אסר רחמנא אלא ילדה ואילו זקנה שריא ובנדרים מדקדק ממתני' דהכא דקא תני וכנגדן למוצאי שביעית מותרים אלמא גידולי היתר מעלין את האיסור ומשני ודילמא במדוכנין כגון שעקרן ודכן יחד במדוכה ונתערב יחד האיסור וההיתר וביטל היתר המרובה האיסור המועט אבל לא דכן ועקרן וגידולי כל חד וחד לחודיה קאי אע"פ שהן מחוברים אין ההיתר מבטל האיסור משום דקאי באנפי נפשיה וא"ת אם כן אמאי נקט כנגדן למוצאי שביעית מותרים אפילו בשביעית עצמה אם דיכנן לישתרו וי"ל כיון דגמרו באיסור לא שרי לה ע"י דיכון:

משנה ד

משיעשה כיוצא בו. ממה שנזרע במוצאי שביעית דתלינן בדהיתר אי נמי מפני שריבה ההיתר על האיסור ונתבטל ואע"ג דבירק אזלינן בתר לקיטה מכל מקום חיישינן שלא יהא מן הנלקט בשביעית ועוד דבירק שנגמר גידולו בשביעית לא אזלינן בתר לקיטה כמו שאפרש לקמן בפ"ט:

הבכיר יש מקום שממהר לבכר ולגדל משאר מקומות:

הותר האפיל. אע"פ שלא עשה כיוצא בו מ"מ אי אפשר שלא ריבה ההיתר:

מיד. לפי שהיו מביאין ירק מחוצה לארץ והיה רבה על של א"י ומתוך סוגיא דירושלמי משמע שזהו הטעם ובפ' קמא דסנהדרין (דף יב.) פליגי דתניא אין מביאין ירק מחו"ל לארץ ורבותינו התירו ואמרינן א"ר ירמיה חוששין לגושיהן איכא בינייהו ובתוספתא (פ"ד) משמע דאפי' בידועין של שביעית שהרי כשעשו כיוצא בהן דתניא בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין אמר ר' יוסי מעשה שזרעו כרם גריד בצלים למוצאי שביעית זרעוהו שעורים והיו פועלים יורדין ומנכשין בתוכו ומביאין ירק לתוך קופותיהן ובא ושאלו את רבי יוחנן בן נורי ואמר אם עשו כיוצא בהן מותרים ואם לאו אסורים ויש לישבה כפי שטת ירושלמי וכרם גריד שם מקום ולא כרם ממש ודכוותה בבבא בתרא ואיירי בירק שהוסיפו הבצלים:

ירושלמי (הל' ד') בראשונה היה ירק אסור בספרי ארץ ישראל התקינו שיהא ירק מותר בספרי א"י אעפ"כ היה אסור להביא ירק מחו"ל לארץ התקינו שיהא מותר להביא ירק מחו"ל לארץ אעפ"כ היה אסור ליקח ירק במוצאי שביעית מיד התיר ר' ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר ההן קפלוטאי מה עבדי ליה ציפוראי אלבשינו שקא וקטמא ואייתוניה קומי ר' אמרו ליה מה חטאה דדין מן כל ירקא ושרא לון פי' בספרי ארץ ישראל עיירות העומדות על הגבולין דאי אפשר ליזהר שלא יביאו שם ירק מחוצה לארץ ואפשר שגם בני העיר היו להם שדות בחוצה לארץ:

משנה ה

שמן שרפה. שמן תרומה שנטמא ולשריפה עומד כדאמר בפ' במה מדליקין (שבת דף כג:) ואשאר שנים קאי דבעי שריפתו בארץ ומעלה בעלמא משום דאשכחן גבי קדשים דשריפתן במקומן וכן פירות שביעית בעינן ביעור בארץ וסתמא כר"ש בן אלעזר דתניא פירות שביעית שיצאו מחו"ל לארץ מתבערין במקום שהן דברי רבי ר"ש בן אלעזר אומר מביאן בארץ ומבערן שנא' (ויקרא כ"ה:ז') בארצך תהיה כל תבואתה לאכול ודבר תימה למאן דפסק בפ' מקום שנהגו (פסחים דף נ"ב:) הלכה כר' שמעון בן אלעזר היכי שביק מתני' ושמא לכתחלה אפילו לר' שמעון בן אלעזר מודה דאין מוציאין אפילו קודם הביעור ורב ספרא דאפיק גרבא דחמרא בשביעית מא"י לחוצה לארץ שוגג היה וברוב ספרים גרסי' רב ספרא נפק מא"י לחוצה לארץ הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית משמע דלאו אדעתיה:

משנה ו

אין מביאין תרומות. בירושלמי (שם) פריך תמן תנינן בן אנטיגנוס הביא בכורים מאספמיא וקבלו ממנו ויביא תרומתו אמר ר' אושעיא בכורים באחריות בעלים תרומה אינה באחריות בעלים אם אומר את כן אף הם מרדפין אחריה לשם כלומר ויצאו כהנים מארץ ישראל לחו"ל להביא תרומה שאין על הבעלים להביא [כמו] בכורים:

פרק ז

משנה א

כלל גדול. הא דתנן הכא ובפרק קמא דפאה (משנה ד) כלל אמרו בפאה ולא תנן גדול מפרש במסכת שבת בריש כלל גדול (שבת סח.):

ולדמיו שביעית. אם מכרן וקבל דמים יש בדמיהן קדושת שביעית:

יש לו ביעור. כשכלה לחיה מן השדה ולקמן בפ"ט (משנה ח) מפרש דין ביעור:

עלה הלוף שוטה הא דלא נקט לוף פיקח לוף שוטה איצטריך ליה משום דתנן בפרק בתרא דעוקצין (משנה ד) עלה לוף שוטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקם סד"א לא ליחול עלייהו קדושת שביעית כדמפרש בירושל' (הל' א') ופריך ולא כן אמר ר' יוסי בר' חנינא עולשי חשובין הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית כלומר ב' מיני עולשין הן כדתנן בריש כלאים (משנה ב) עולשין ועולשי שדה ובשאר שנים דמצויין בשל גינה לא חשיבי דשדה לטמא טומאת אוכלין אבל בשביעית דאסור לזרוע ואין של גינה מצויין חשיבי להו דשדה ומאי איצטריך לתנא למתני ומשני אתמר טעמא הדא אמרה עד שלא התיר ר' להביא ירק מחו"ל לארץ אבל משהתיר היא שביעית היא שאר שני שבוע ובהא לא הוי חשיבות עד שיחשב עליהם דרבי יוסי בר' חנינא קודם שהתיר רבי כדאמר בפרקין דלעיל דהתקינו שיהא מותר להביא אבל לאחר שהתיר רבי איצטריך משום דצריכות חשיבות שיש להם ירק הרבה ולא חשיבו להו קמ"ל דחשיב עלייהו ומצינו דבר בתחלה אין קדושת שביעית חלה עליו ובסוף קדושת שביעית חלה עליו ומשני התיבון הרי (מכילתין פ"ח מ"א) הסיאה האזוב והקורנים שליקטם לעצים אין קדושת שביעי' חלה עליהן חישב עליהן לאוכלים קדושת שביעית חלה עליהם א"ר חנינא שכן אם ליקטן לאוכלין קדושת שביעית חלה עליהן מיד:

והכרישין. כמו שפירשנו בעולשין צריך לפרש בכרישין דיש כרישי גינה וכרישי שדה כדתנן בריש כלאים (פ"א מ"ב) כרשין וכרשי שדה וכן רגילה ונץ החלב כולם מאכל אדם ע"י הדחק דסתם חציר לבהמה כדכתיב מצמיח חציר (תהילים ק"ד:י"ד):

רגילה. יש אומר דהן חלגלוגות:

ונץ החלב. פירש בערוך פרחים לבנים ויש אומרים עשב כשמתחתך יוצא ממנו חלב:

יש להם שביעית. להאכיל בקדושת שביעית שלא להפסידן:

ולדמיהן שביעית. אם מכרן ולקח בהן דמים וקנה מהן בשר ומן הבשר דגים כדפרשינן בע"ז בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נד:) כי יובל היא קודש (ויקרא כ"ה:י"ב) מה קודש תופס דמיו אף שביעית תופסת דמיה אי מה קודש תופס דמיו ויוצא לחולין אף שביעית תופסת דמיה ויוצאה לחולין ת"ל תהיה (שם) בהויתה תהא הא כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערין בשביעית כולה ברייתא כדאיתא התם:

יש להם ביעור. כשיבוא זמן הביעור ולדמיו ביעור ויתחלק לכל אדם כדנפרש לקמן פ"ט (מ"ט) ובפרק בא סימן (נדה דף נא:) דרשינן לה מדכתיב (שם) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך בבית כלה לחיה בשדה כלה לבהמתך מן הבית והני כיון דאין מתקיימין כלו להן:

משנה ב

עיקר לוף שוטה. מדקתני לוף שוטה ברישא ובסיפא ולא קתני לוף סתם משמע דחלוק עיקרו מלוף ובירושלמי (שם) תני תלת מילין עליו שלו יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור פיקח שלו יש לה שביעית ולדמיה שביעית אין לה ביעור ולדמיה אין ביעור עיקר שלו אין [לו] שביעית ולא לדמיו שביעית אין לו ביעור ולדמיו אין ביעור ולא נתבררה במאי איירי אי בלוף פיקח או בשאר דברים ולכאורה בהא דאיירי בהא שמעתא ובכל ענין קשה אמאי לא תני פיקח שלו בהדי הנך דאין להן ביעור:

ערקבלין. בפרק עושין פסין (עירובין דף כו:) אמר ריש לקיש מאי ערקבלין אצוותא דדיקלא:

חלביצין. מפרש בירושלמי (שם) ביצי נץ החלב והם השרשין דומין לביצים וכל הני לאוכלין לאדם ולבהמה:

יש להן שביעית. להאכל בתורת שביעית ולא להפסידו וכן מין הצבעין נוהג בה קדושת שביעית שלא יצבע בהן בשכר אבל צובע בהן לעצמו ואין להם ולדמיהן ביעור דהיינו [אין] חייב לבערן כשאר פירות אלא אוכל לאחר הביעור ומין הצבעין צובע לעצמו אף לאחר שביעית אבל לא לשכר ולא לסחורה ולא לאיבוד וטעמא כדאמרי' בפרק בא סימן (שם) כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית והני לא כלו להו דמתקיימין בארץ:

דמיהן. דכל הני כגון עיקר לוף שוטה וחבריו צריך לבערן ולאוכלן עד ראש השנה של שמינית דמשם ואילך צריך להפקירן לכל העולם:

ק"ו לדמיהם. בתוספתא קתני דאהדר להו ר"מ מחמיר אני בדמים מבעיקר שהשמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אחר אין מדליקין בו וטעמא משום דפרי ושמן מינכר ולא אתי לעשות בהן סחורה ובירושלמי (שם) מייתי לה ומסיק עלה ר' אמי בשם רב' יוחנן החליף שמן בשמן שניהן אסורין כלומר אסורין להדליקן ושמא משום דמיחלפי אהדדי והיינו דאמר בתר הכי כיצד הוא [עושה] מחליף שניהן של חולין כלומר שיסברו דשניהם של חולין שהוחלף בשביעית והדר קאמר החליף יין בשמן כמה דתימא יין אין סכין בו ואין מדליקין בו ודכוותיה שמן אין סכין בו ואין מדליקין בו החליף עליהן בלולבין כמה דתימא עלין יש להם ביעור ודכוותיה לובלין יש להן ביעור החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דתימא אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ודכוותה אוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא והתנן מוכרים אוכלי אדם ואוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי אדם אבל לא אוכלי בהמה אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה ואין צריך לומר אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה כהדא קינסתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא

יבשה מן גרמא כלומר אחר שיבשה דלא חזיא לאדם מותר ליקח בהן אוכלי בהמה ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יוצדק ביין עד הפסח ובשמן עד העצרת ובגרוגרות עד פורים ר' ביבי בשם ר' חנינא ובתמרים עד חנוכה ר' יחיאל בשם ר' יוחנן וחבורתא הוו יתבין מקשיין אמרי יש להן ביעור או אין להן ביעור כלומר אטו הני דחשיב ותו לא עבר ר' ינאי אמרי הא גברא נשאליניה אתון שאלוניה אמר להון כל דבר שדרכו לישור יש לו ביעור ושאין דרכו לישור אין לו ביעור ואלו יש מהן שדרכן לישור ויש מהן שאין דרכן לישור ושרי תנייה מיניה כלומר מלשון נושר ואינו מתקיים וטובא איכא אלא ששנה מקצתן ומינייהו ילפינן כל כיוצא בהן:

משנה ג

קליפי רמון והנץ שלו. יש מפרשים נץ פרח שעל הפטמא ולא קאי בגמר פרי ובפרק מקום שנהגו (פסחים דף נג.) גבי והזיתים משינצו פי' בקונטרס משיגדל נץ שלהן והוא כעין מתחלי ודומה לו בברכות (פ"ו דף לו:) הפיטמא של רימון מצטרף והנץ שלו אין מצטרף משמע שהוא אחר:

והגלעיגין. לאו אאגוזים קאי דאין להן גרעינין אלא קליפי אגוזים והגלעינים גרעיני שאר פירות כגון תמרים וזיתים ושייך בהו שביעית דקליפי אגוזים חזו לצביעה וגרעיני זיתים ותמרים חזו להסקה וחזו נמי לבהמה כדאמר בבמה מדליקין (דף כט.) רב אכל תמרי ושדא קשייתא לחיותא וגרעיני זיתים יש שמוציאין מהן שמן:

צובע לעצמו. דכתיב לכם לכל צרכיכם ואין עושין סחורה וצביעה בשכר כסחורה וכתב לאכלה ולא לסחורה אפי' לצבוע בטובת הנאה אוסר בירושל' משום סחורה:

ולא בבכורות ולא בתרומות. דילמא אתו בהו לידי תקלה אבל מדאוריי' שרי כדתנן בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות דף לא:) בבכור נאמר (במדבר י"ח:י"ז) לא תפדה ונמכר הוא ובאיטלז הוא דלא מזדבן הא בביתיה מזדבן ואפי' איסור דרבנן ליכא בשחוט:

ולא בנבילות וטריפות ושקצים ורמשים. ואמרינן בירושלמי (הל' א) טמאים הם מה ת"ל וטמאים יהיו לכם אלא אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה [כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה] וכל דבר שאיסורו מדבריהן מותר לעשות בו סחורה ופריך והרי חמור למלאכתו הוא גדל והרי גמל למלאכתו הוא גדל ולא אסרינן לעשות בהן סחורה אלא בדבר העומד לאכילה והדר קאמר ר' אושעיא נסיב ויהיב בהדין מורייס ר' אבין נסיב ויהיב בהדין חלתיתא דברים של נכרים באיסורא מדרבנן כדתנן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה דף כט:) ואע"ג דמורייס תני לה התם גבי איסור הנאה משום דרמו ביה חמרא שמא לא היה נמכר יותר בעבור היין ולא חשיב נהנה מן היין במשא

ומתן דידיה אבל בשאר הנאה אסור כגון להרויח בו ועוד דיכול למוכרו חוץ מדמי יין נסך שבו:

ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק. היינו לוקח היינו לוקט כדתני' סיפא אבל הוא לוקט ובהדיא קתני בתוספתא (פ"ה) לא יהא לוקח כשמוכר בשוק הוא עצמו [הלוקט] אסור וללקט לאכילה אמר רחמנא ולא ללקט לסחורה דהיינו מוכר הוא אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו כלו' במקומו מוכרה בשוק דהוא לא ליקטן:

לקח לעצמו והותיר מותר למכור אפילו הוא בעצמו בשוק כיון דליקטן לאכילה:

ירושלמי (שם) תני ולא יהו חמשה מלקטין ירק ואחד מוכר אבל מוכר הוא שלו ושל חברו חמשה אחים מלקטים ואחד מוכר על ידיהן אמר ר' יוסי בר בון ובלבד שלא יעשה פלטר מהו ובלבד שלא יעשה פלטר דלא יהא מזבן בההוא אתרא בכל שנה ואית דבעי מימר דלא יהא מזבן בכל שעה. פי' כשהן ה' חברין מלקטין בשותפות וא' מהן מוכר הכל אסור אבל אם ליקט לעצמו וחברו ליקט לעצמו ומכר אותן ב' חלקים בבת אחת מותר דהוי כעין הבלעה כדאמר מבליע דמי אתרוג בלולב (סוכה דף לט.) אע"ג דמיירי התם לענין דמי פירות שביעית לע"ה הכא נמי לענין סחורה הוי כמבליע שלו בשל חברו. ה' אחים אע"פ שנראין כשותפין לפי שהן אחים מ"מ מוכר אחד על ידם במקומן מוכר בשוק וסוחרי שביעית דתנן בפ"ק דר"ה (כב.) ובפרק זה בורר (סנהדרין דף כו.) היינו בכי האי גוונא דאמרינן הכא והאי דקאמר התם בתחלה היו אומרים אוספין כשרין סוחרים פסולין משרבו ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספי ואייתו להו חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין היינו אוספין כעין לוקט ובנו מוכר על ידו סוחרין כגון שהלוקט עצמו [מוכר] ואפשר שהקונה מחברו בזול כדי למכור ביוקר אסור דהיינו סחורה אבל מתני' לא איירי בהכי ולענין נבילה דאסר במתני' לעשות סחורה והכתיב או מכור לנכרי אלא לקנות ולהרויח אסור והכא דנזדמן נבילה הרי זה כלוקח לעצמו והותיר ובציידין שנזדמנו להם בסמוך ולא משכחת שיהיו כל הני דמתני' שוין לענין סחורה אבל לא בקונה למכור ולהרויח ובפ' זה בורר (שם) פירש בקונטרס אוספין כשרין דמצי למכלינהו קודם זמן ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לט.) פי' אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהן סחורתו לאחר שביעית ודבריו תמוהים מאד דתיקשי ליה כל אותן שיש להן שביעית ואין להם ביעור שיש להם שביעית שלא לעשות בהן סחורה ושלא לאבד דכולהו מלאכלה נפקא ואכל פירות שביעית כתב לאכלה אף על אותן שאין חייב בביעור ואכל מין צבעין קתני מתני' ולא יצבע בשכר

ועל חנם דחק להזכיר טעמא דסחורה דבלאו הכי איכא איסור טובא שאין עם הארץ נזהר דאסור לקנות בהן בהמה ועבדים וחלוק ואין נותנין לא לבלן ולא לספר ולא לספן דשביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה ולא לשאר דברים ואסור לפרוע חובו כולהו תנן לקמן בפ"ח (משנה ה ח) ודמי אוכלי אדם אסור לקנות מהן אוכלי בהמה ואסור לאכול דבר שאין דרכו לאכול כגון לכוס חטין ותרדין חיים ולבשל ירק לבהמה ואין מספר לדינין ולאיסורין שאין עם הארץ בקי ואינו נזהר בהן:

משנה ד

לקח בכור בעל מום למשתה בנו או לאכול לרגל מותר למוכרו ואע"ג דמחזי כסחורה ובתוספתא (פ"ה) קתני ר' אומר אומר אני לא ימכרנו אלא לדמיו כלומר בדמים שקנאו שלא ירויח בהן כלום:

ר"י אומר אף מי שנתמנה. שאינו צייד דתנא קמא נקט דוקא צייד:

וחכמים אוסרין. למי שאינו צייד ומפרש טעמא בירושלמי (שם) א"ר יוסי תמן אין מלכות אונסת הכא מלכות אונסת כלומר לוקחת מס מן הציידים ובירושלמי משמע דר' יהודה קאי אפירות שביעית דמפרש היכי עביד היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן בפירות שביעית אם יש עמו מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור אבל אם היה בטל ממלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן בפירות עבירה אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת אסור והא דתנן בפרק זה בורר (סנהדרין דף כד:) גבי סוחרי שביעית אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא הרי זה כשר מפרש הכא איך עבידא היה בטל ממלאכתו כל שני שבוע ובשביעית פשט ידו ונושא ונותן בפירות שביעית אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה עוסק במלאכה כל שני שבוע וכיון שבאת שביעית התחיל לישא וליתן בפירות עבירה אפי' אין עמו מלאכה אחרת מותר דאפי' איסורא ליכא וחכמים אוסרין אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת ולענין עדות נמי פסולים:

משנה ה

לולבי זרדים. אילן ששמו כך ושדים מצויים תחתיו:

לולבי האלה. כדכתיב (ישעיה ו) כאלה וכאלון:

בטנה. לשון בטנים ושקדים (בראשית מג):

אטדין. קוצים אבל עלים אין להם שנושרין אבל הלובלין אין נושרין ובירושלמי (הל' ב) בריש פרקא איתמר אין אוכלין על העיקר וכה אמר אוכלין על העיקר א"ר פנחס תמן אין סופן להקשות וכה סופן להקשות ונעשו כאביהם פי' מלולבין דהכא אעלין דריש פירקין

קשיא דהכא אמרינן גבי לולבין דאין להם ביעור לפי שאין נושרין מאביהן וברישא תנן גבי עלין דיש להן ביעור אע"פ שאין נושרין מאביהן ומשני דלולבין דהכא סופם להקשות נעשין כאביהן:

משנה ו

וורד. שושן:

כפר מין בושם:

קטב כמו קטף והוא צרי (בראשית מג) דמתרגמינן קטף:

לוטם. הוא לוט דקרא (שם) דמתרגמינן ולטום דקסבר ת"ק דקטפו זהו פריו:

יש להן שביעית. וצריך להפקירן ואסור לעשות בהן סחורה ולא אמרינן דהוו כעצים דאין בהן קדושת שביעית ומשום דהנאתן אחר ביעורן כדאי' בפרק לולב הגזול (סוכה דף מ.) ובנדה (פ"א דף ח:) מייתי לה וגרסינן שם בכל הספרים יש להן ביעור ולדמיהן ביעור וכאן אין כתוב בספרים ומ"מ אמת הוא דמדלא תני אין להן ביעור ש"מ דיש להם:

ולדמיהן שביעית. דמה שקונה מהן אסור לאבדו ולעשות ממנו מלוגמא אלא אכילה ושתיה וסיכה ולאכול דבר שדרכו לאכול ולסוך דבר שדרכו לסוך שלא ישנה ולדמיהן ביעור דאסור לקיימן אחר ביעור אלא יפקירם בין לעניים בין לעשירים לר' יוסי ולר"י לעניים דוקא (לקמן פ"ט מ"ח) ואמרי' בפ"ק דנדה (שם) א"ר פדת מאן תנא קטפא פירא ר"א היא דתנן המעמיד בשרף הערלה אסור ור' זירא אמר בקטפא דפירא דברי הכל פירא הוא כי פליגי בקטפא דגווזאי ור' פדת סבר בקטפא דפירי פליגי ור' יהושע דשמיע ליה קאמר וליה לא סבירא ליה ודוחק הוא דמנא ליה דליה לא סבירא ליה אלא יש לפרש דא"ר יהושע גבי ערלה שמיע ליה שהמעמיד בשרף העלין והעקרין מותר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי וכתב את כריו את הטפל לפריו כגון קליפי אגוזים ורמונים והוא הדין שרף דידהו שהוא פרי אבל לענין שביעית לא והא דתניא מפני שהוא פרי לאו דוקא אלא מפני שהוא טפל לפרי ורבי זירא סבר מפני שהוא ממש קאמר וא"ת האי קטף היכי דמי אי הנאתו אחר ביעורו מאי טעמא דמאן דאסר והא לאכלה כתב דאכילתו וביעורו שוה יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן ואי הנאתן וביעורן שוה מ"ט דמאן דשרי ואי הוו פליגי בקטפא דגווזא אתי שפיר דמצינן למימר מאן דשרי משום דבטל אגב העץ אע"פ שהנאתו וביעורו שוה ולר' זירא דמוקי מתני' בקטפא דפירא דברי הכל פירא צריך טעם לר' שמעון דמתני' דאמר אין לקטף שביעית וי"ל שדרך קטף לבוא באילן כפרי אילן זה וזה אגב אילן מאחר דקטפא לאו פירא ומיהו אכתי קשה דבירושל' (שם) משמע דלר' פדת פליגי בקטפא דגווזא דאמרי' ר' פדת ור' יוסי בשם ר' יוחנן אתיא דר' שמעון כר'

יהושע דתני תמן א"ר יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי והיינו מתני' דסוף פרק קמא דערלה שמע מינה דר' פדת מוקי לה מתני' דהכא שרף העלין והעיקרין ולפירוש זה איך תתיישב סוגיא דפרק קמא דנדה (ח.) דמייתי התם מתני' דהכא דאמר ר' פדת עלה מאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר היא אמר ליה ר' זירא חזי דמינך ומאבוך שריתו קטפא לעלמא כיון דאמרת קטפא פירא ר' אליעזר ואבוך אמר הלכה כר' אליעזר בארבע ותו לא ואמר ליה ר' ירמיה לר' זירא ואת לא תיסברא דמאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר והתנן ר' אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור אפילו תימא רבנן עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר אלא בקטפא דגווזא אבל בקטפא דפירא מודו ליה דתנן אמר ר' יהושע שמעתי בפירוש המעמיד בשרף העלין כו' בסוף פרק קמא דערלה מיתניא פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע והשתא לפי שהוכחתי מכח הירושלמי דר' פדת מוקי מתני' דהכא בקטפא דגווזא מאי קאמר ליה רבי זירא משתרי קטפא כמו (כן) מר' זירא ומאבוה דר' פדת משתרי קטפא דכולהו מודו (דבכולהו) דבקטפא דגווזא פליגי ושמא היה כועס עליו לפי שסתם ר' פדת דבריו ואמר מאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר דמשמע כל קטפא אפילו דפירא שהיה לו לפרש דבריו ולומר מאן תנא קטפא דגווזא פירא ר' אליעזר וכל זה דוחק ונראה לפרש דבין רבי פדת בין רבי זירא מודו דבקטפא דגווזא פליגי גבי ערלה אלא דר' פדת משווה שביעית לערלה להתיר לר' יהושע בקטפא דגווזא בזה כזה ור' זירא ס"ל עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אלעזר גבי ערלה אלא בקטפא דגווזא אבל בקטפא דפרי מודי ליה גבי ערלה כך שוה קטפא דגווזא לגבי שביעית כקטפא דפירא לגבי ערלה משום דגבי שביעית לא בעי' פרי שהשביעית נוהגת בין במאכל אדם בין במאכל בהמה הלכך אין שרף שלו בטל לגבי העץ ול' הירושל' (שם) מוכיח כן דתני ר' פדת ור' יוסי בשם ר' יוחנן אתיא דר' שמעון כר' יהושע דאמר המעמיד בשרף העלין כו' אמר ליה ר' זירא לר' פדת כמה דתימא תמן הל' כר' יהושע וכה הלכה כר' שמעון א"ר ירמיה ודמיא היא כל דבר בטל על ידי סרפו אילין אינו בטל ע"י סרפו אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהם [ואין קדושת ערלה חלה עליהן] א"ר אבין אית לך תורי ר' יהושע אומר שמועה ור' שמעון בשם גרמי אמרה למה סרף פרי הפגין פרי אין תימר סרף פרי עשה כן בתרומה אסור ואין תימא פגין פרי עשה כן בתרומה מותר למה שהניית תרומה מותרת והניית ערלה אסורה פירוש דתנינן תמן בסוף פ"ק דערלה סרף כמו שרף לפי שאת אומר דר' שמעון בשיטת ר' יהושע כמו שלשם הלכה כר' יהושע לגבי רבי אליעזר במתני' כמו כן הלכה כר' שמעון לגבי רבנן והיינו דקאמר בפ"ק דנדה (שם) חזי דמינך ומאבוך שריתו קיטפא

לעלמא א"ר ירמיה ודמיא היא כלומר וכי דמי אהדדי בתמיהא כל דבר בטל על ידי סרפו בההיא דערלה בטל שרף העלין והעיקרין אגב אילן ושרי ואילין כלומר והנך דשביעית אינו בטל אגב אילן כמו שמפרש שהשביעית נוהג באוכלי בהמה מה שאין בערלה אמר ר' אבין אית לך תורי עדיין יש לך ראיה אחרת דר' שמעון ור' יהושע לאו חדא נינהו שהרי ר' יהושע אומר דבריו מפי השמועה ור' שמעון בשם גרמיה ואי איתא דחדא נינהו אית ליה למימר נמי ר' שמעון שמעתי ומפרש למה שרף פרי בתמיהא טעמא דרבי פדת אתא לפרש וכן מוכח בירושלמי דערלה בסוף פרק קמא (הלכה ה) דגרסינן התם אמר ליה שרף פרי שהשיב רבי פדת לרבי זירא וכי השרף יש לו לחשוב פרי הפגים הוא פרי ולא השרף ויתכן דרבי פדת דרוצה לומר דאפילו שרף הפגין לאו פרי והא דאסר ר' יהושע לגבי ערלה דמרבינן ליה מאת הטפל לפריו והשתא לרבי פדת גבי שביעית מאן דאסר אסר אפילו בקטפא דגווזא ומאן דשרי שרי אפילו בקטפא דפירא אין תימר כמו אם תאמר ועוד מסתבר דקסבר רבי יהושע שרי בערלה מדאורייתא אפילו בשרף הפגין אלא מדרבנן החמירו בערלה כמו שמפרש משום דהניית הערלה אסורה אבל בשביעית ותרומה לא החמירו דהנייתן מותרת:

משנה ז

חדש. של שביעית

ישן משנה ששית:

ילקט את הוורד. ויאכלנו והשמן מותר ואין בו קדושת שביעית דוורד לא יהיב טעמא בשמן:

וישן בחדש. כגון וורד של ששית בשמן של שביעית חייב לבער את הכל ופריך בירושלמי (הל' ב') הכא אתמר ילקט את הוורד (בכלי) וכה אתמר חייב בביעור רבי אבהו בשם ר' יוחנן תרין מתניין אינון אמר ר' זירא יכיל אנא פתר בתרי פתרי וורד חדש שכבשו בשרף של ששית וישן בחדש וורד שביעית בשמן שמינית כלומר רישא בוורד חדש ושמן ישן של ששית בשנה שביעית שעדיין לא הגיע זמן הביעור וילקט הוורד והשמן מותר אבל סיפא בוורד שביעית בשמן של שמינית שכבר הגיע זמן הביעור ונתחייב הוורד בביעור חייב לבער את הכל כדקתני סיפא דמין בשאינו מינו חייב לבער בנותן טעם ודבר תימה מאי קשיא ליה אפילו איירי בחד פתרונא כגון וורד של שביעית בשמן של ששית ובוורד של ששית בשמן של שביעית מכל מקום האי חייב בביעור והאי אינו חייב בביעור דשמן נותן טעם בוורד ואין וורד נותן טעם בשמן:

החרובים חדשים. הכא גבי חרובין מיירי שנשתהו ביין עד שהגיע זמן הביעור משום הכי בכל ענין חייבים בביעור אבל בשביעית ילקט החרובין כמו בוורד ובהדיא תניא בתוספתא (פ"ה) בחרובין כדתנן הכא בוורד החרובים חדשים שכבשן ביין ישן ילקט החרובין והיין מותר ישנים בחדשים חייב בביעור:

השביעית אוסרת כל שהוא במינה. כגון לאחר הביעור אבל קודם הביעור אין בו קדושת שביעית עד שיהא בו בנותן טעם:

ושלא במינה. אפילו לאחר הביעור בנותן טעם וצריך עיון בסוף הנודר מן הירק דאיירי בגידולים וזהו תימה דשלא במינה לא יתכן בגידולים:

פרק ח

משנה א

מלוגמא. רפואה וממעט לה בפ' לולב הגזול (סוכה דף מ.) לפי שאינה שוה בכל אדם. ירושל' (ה"א) בעי רבנן קומי רבי זעירא אוכלי אדם ואוכלי בהמה היו בפרשה מאי חמית מימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא אוכלי בהמה עושין א"ל והיתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כ"ה:ו') מיעט אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ומיעט אוכלי בהמה אמר ר' בון בר חייא כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש ר' יוסי לא אמר כן אלא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעט לך ולעבדך מיעט אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות אוכלי בהמה שעושה מלוגמא לאדם וריבה אוכלי אדם כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש אמר רבי מתניא כשמיעטת אוכלי אדם מיעטת וכשרבית אוכלי בהמה רבית. פי' מיעט אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא הא אוכלי בהמה עושין ופריך מיעט נמי אוכלי בהמה דבקרא נמי כתב לבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול ולא למלוגמא ומשני ר' בון בר חייא מדרש זה שובר הראשון דמשמע דוקא דאדם ולאכול דבהמה לגופיה איצטריך אי נמי למימר ולא למלוגמא דבהמה אלא לרבות אוכלי בהמה דסמיך ליה ולבהמתך ופריך וריבה אוכלי אדם ומשני כבר תירץ ר' בון דאין לשבר מדרש ראשון ואם כן נמצאת משבר מדרש ראשון כמו שפירש רבי מתניא דמיעט אוכלי אדם ואם תחזור ותרבה אוכלי אדם למלוגמא נמצאת שובר מדרש ראשון ומסיק דאוכלי אדם ואוכלי בהמה עושין מהן צבעין לאדם וכ"ש מיני מלוגמא [שעושין מהן צבעים ואוכלי בהמה אין עושין מהם צבעים לבהמה כמו שאין עושין מהן מלוגמא] לבהמה דלא דמי לאוכלי

אדם שעושין צבעין לאדם שכן צבעי אדם יש עליהן קדושה נעשה מאוכל בהמה צבעין לבהמה דצבעי בהמה אין עליהן קדושה:
חשב עליהם לבהמה ולאדם. בשעה שליקטן:
חומרי אדם. שאין עושין מהן מלוגמא:
וחומרי בהמה. שאסורין לשולקן:
הסיאה. אמרינן בפרק מפנין (שבת דף קכח) בתרי:
אזוב. אברתא:
קירנית. חשיי:

משנה ב

ירושלמי (ה"ב) אין מחייבין אותו לאכול לא קניבת ירק ולא פת שעיפשה ולא תבשיל שנתקלקל צורתו וכן הוא שביקש לאכול תרדים חיין או לכוס חטין חיות אין שומעין לו כיצד * (יעשה) דבר שדרכו לשתות אין מחייבין אותו לשתות אניגרון ולא אכסנגרות ולא יין שמרים החושש בשיניו לא יגמע בהן חומץ ופולט אבל מגמע ובולע ומטבל כל צורכו ואינו חושש החושש בגרונו לא יערענו בשמן אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע לא יסוך [יין] וחומץ אבל סך הוא את השמן החושש בראשו או עלו לו חטטין סך שמן אבל לא יין וחומץ פירוש קניבת ירק מה שפוסקים מן הירק קרוי קניבה מל' משיחסום ויקנב בפ' ט"ז דכלים (מ"ב) נתקלקלה צורתו שעבר עליו לילה אחת ובתוספתא (פ"ו) קתני שעברה צורתו ויש מיכן ראיה לקדרה שאינה בת יומה ובפ' אלו עוברין (פסחים דף מד:) ובפ' בתרא דע"ז (דף ע"ה:) דלינת לילה פוגמת אע"ג דליכא מעת לעת דהא חשיב ליה מקולקל ולא חזי לאכילה בלינת לילה אין שומעין לו כל הני דאסירי מדכתב (ויקרא כה) לאכלה ולא להפסד אניגרון בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לה) אניגרון מיא דסילקא אכסיגרון מיא דכולהו סילקי וכן בתרומה ומעשר שני ניתנו לאכילה ולשתיה בשביעית ודבר שאין דרכו אסור והכי נמי תנן בפרק ב' (מ"א) דמעשר שני:
להדלקת הנר. משמע דתרומה ומעשר שני אסורים בהדלקה יש לפרש בתרומה טהורה דאילו טמאה שריא כדאמר שלך תהא להסיקה תחת תבשילך והכי נמי פריך בירושל' (שם) ותרומה לא ניתנה להדלקת הנר ומשני תרומה טמאה ניתנה להדלקת הנר שביעית אפי' טהורה ומיהו מעשר שני טהור מותר להדליקו מדאמר רחמנא (דברים כ"ו:י"ד) לא עברתי ממצותיך [וגו'] ולא בערתי ממנו בטמא ש"מ דטהור מותר מ"מ ניחא הא דקתני שביעית קל מהן דמדליקין בשביעית בין טהור בין טמא משא"כ בתרומה שאין מדליקין בטהורה ומשא"כ במעשר שני שאין מדליקין בטמא ובירושלמי מסיק

בענין אחר דגרסינן ולא מדליקין בשמן שרפה לא בבתי כנסיות ולא בבתי מדרשות מפני ביזוי קדשים ולא נתברר לנו מאי קאמר דבמס' תרומות (פי"א מ"י) תנן מדליקין בשמן שרפה בבתי כנסיות:

משנה ג

לא במדה. מפרש בירושלמי (ה"ג) טעמא כדי שימכרו בזול:

אף לא אגודות. אין מביא בשוק:

את שדרכו לאגוד. כשרוצה אותן לבית מותר להוליכן אגוד למכור: ירושלמי (ה"ג) למה כדי שימכרו בזול וישקלו בליטרא [וימכרו בזול] אם אומר אתה כן אף הוא אין נוהג בהן קדושה ככרות חוצה לארץ שנכנסו לארץ לא יהיו נמכרין לא במדה ולא במשקל ומנין אלא כפירות הארץ ואם היו ניכרין מותר. עוד ירושלמי (שם) רבי יוסי בשם רבי בא בר ממל זה שהוא מודד בכפישה ונסתיימה לו ב' וג"פ אסור למוד בו:

משנה ד

שכרו מותר. ואין בו קדושת שביעית אע"ג דשביעית תופסת דמיה האי לאו דמי שביעית הוא:

שכרו אסור. לעשות בו חפציו דשביעית לא ניתנה אלא לשתיה וסיכה. ירושלמי (הל' ד) מה בין האומר לקט לי לאומר לקט לי בו ר' אבין בשם ר' יוסי בר' חנינא מהלכות של עמעום היא תמן תנינן לא יאמר אדם לחבירו העל לי פירות הללו לירושלים לחלק אבל אומר לו העלם שנאכלם ונשתם [מה בין האומר לחלק לאומר נאכלם ונשתם] ר' זעירא בשם ר' יוחנן אמר מהלכות של עמעום היא תמן תנינן שואל אדם כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני מה בין הלויני להשאילני ר' זעירא בשם ר' יונתן מהלכות של עמעום היא פתר רבי יעקב בר אחא בשם רבי יונתן עוד היא מהל' של עמעום כלומר הני ד' דברים היו ראויין ליאסר ועמעמו עליהן והתירום ההיא דלחלק משנה היא בפ"ג דמעשר שני (מ"א) וההיא דשואל משנה בשבת (דף קמח.) דטעמא דאסרינן לשון הלואה גזירה שמא יכתוב משום דהלואה אינה חוזרת בעין ואין ממהרין לפרוע רגילים לכתוב אבל שאלה דהדרא בעינה אין רגילות לכתוב ואע"ג דהכא לא הדרא בעינה מכל מקום כי אמר בלשון שאלה לא אתי למכתב ואין הטעם ברור כל כך לפיכך לא התירו אלא על ידי עמעום וכן פת שהוא מי"ח דבר ומסיק שכך היה עמעום של פת דבמקום שאין פת ישראל מצויה בדין שתהא פת עו"ג אסורה עמעמו עליה והתירוה משום חיי נפש רבנן דקסרי בשם ר' יעקב בר חייא כדברי מי שמתיר ובלבד מן הפלטר ולא עבדין כך כלומר מחמירין על עצמן ועוד מפרש התם טעמא אחרינא [אמתני'] דקאמר התם ריש

לקיש במראה לו את הירק שאינו אלא כנותן לו שכר רגליו כלומר שהוא עצמו יכול לילך וללקט רבי יוחנן אמר אפילו לא הראה כמו שהראה לו ומסיק דקל הוא שהקילו בשביעית שהוא מדבריהם ובריש פ' בתרא דמסכת עו"ג (סב.) פי' בקונטרס לקט לי בו לשון מכר הוא דמשמע לקט לי שויו ירק אבל לקט לי לשון שכירות ולא לשון מכר ואין מי שיתפשט בקדושה:

ככר בפונדיון. כלומר בשוה פונדיון ולא קצב לו דמים אלא אמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה אביא מותר דעבדין דין לדין מתנת חנם לפי שירקות שדה מצויין ובירושלמי (שם) תני ר' יהודה ורבי נחמיה אוסרין לפי שאין ירקות שדה מצויין:

לקח ממנו סתם. כלומר על מנת ליתן דמיה בסתם בהקפת חנות:

שאין פורעין מדמי שביעית. וטעמא כדאמרינן בריש פרק בתרא דמסכת עו"ג (שם) נמצא זה פורע חובו מפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה:

משנה ה

בייר. חופר בורות ואינו נותן לו מדמי שביעית שיתן לו מים לתשמישו אלא דווקא לשתות כדתני סיפא אבל [לא] לבהמתו ולמשרה ולכביסה ובירושלמי (הל' ה') משמע דר' יוסי [שרי] לכביסה דקסבר יש בה חיי נפש גבי מעיין של בני העיר בריש פ' בתרא דנדרים (דף פ:) אמר רבי יוסי כביסתן קודמת לחיי אחרים:

ולא לבלן. מחמם מרחץ אפילו ר' יוסי מודי שאמר בירושלמי (שם) אדם מגלגל ברחיצה ואין מגלגל בכביסה והתם בנדרים אמרינן דאלימא ליה לרבי יוסי כביסה מרחיצה:

ולא לספר. לשכר התספורת:

ולא לספן. לשכר ספינה:

ולכולן. לכל הני דאמרן יכול ליתן במתנה שלא לשם שכר:

משנה ו

מוקצה. כלי ברזל שחותך בו תאנים כך שמו:

הרבה. סכין [לשון] חרב:

עריבה. שלשין בה העיסה:

ובקוטב. פירוש בערוך משימין עץ גדול וכבד על הזיתים שבבית הבד ונקרא קטיב ובראשו אבן גדולה:

לבודידה. כעין עריבה וכולה מתני' דריש בתורת כהנים מדכתיב (ויקרא כה) לא תבצור כדרך הבוצרין מכאן אתה אומר תאנה של שביעית אין קוצצין אותה במוקצה וכולה מתני' מייתי התם וכל מה דאסרינן הכא היינו מן המשומר אבל מן המופקר שרי כי

אורחיה כדמוכח בירושל' (ה"ו) את ספיח קצירך לא תקצור (שם) הא קצירה כנגד הקוצרים לא אמר ר' לא אם אינו ענין לספיחי היתר תנהו ענין לספיחי איסור א"ר מנא לכן נצרכה שעלו מאליהן שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהא מותר לפום כן צ"ל אסור ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מיכן אמרו תאנים של שביעית כו' כי מתני'. פירוש ספיחי היתר דששית דשרו כדאמרינן לעיל בירושלמי בריש פ"ו (הל' ג) ספיחי איסור דשביעית ודרוש מהכא איסור ספיחין ואיכא דדריש מקראי אחריני כמו שאפרש לקמן בע"ה מן המשומר מדכתיב נזירך משמע שמפריש מהם כל אדם:

ירושלמי (הל' ו) אין עושין זיתים בבד ובקוטבי ורבותינו התירו לעשות בקוטבי רבי יוחנן מורי לאילן דבי רבי ינאי לטחון ברחים כר"ש ולעשות בקוטבי כרבנן:

משנה ז

שלא יביא שמן של תרומה לידי פסול דשביעית עד הביעור ותו לא:

ר"ש מתיר. בפרק כל הזבתים שנתערבו דמן (דף עו) מוכח מהכא דר"ש אית ליה מביאין קדשים לבית הפסול אפי' לכתחלה:

אהרון אחרון נתפש. כדפרשינן לעיל בריש פרק ז' ובמס' עו"ג דריש לה מקרא בפ' רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נד:):

משנה ח

ובהמה טמאה מדמי שביעית. דאסירא באכילה ושביעית לא נתנה אלא לאכילה:

יאכל כנגדן. כשיעור אותן דמים יקנה צורך אכילה ויאכל בתורת שביעית וכן כולן:

ירושלמי (הל' ת) א"ר יוסי זאת אומרת אסור ליקח אשה מדמי שביעית דלא דכן [פי' דאל"כ] מה בין קונה אשה לקונה שפחה תני שמן שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים ולא סכין בו מנעל וסנדל ולא יסוך בו רגליו והוא בתוך מנעל או בתוך סנדל אבל סך הוא רגליו ונותנה בתוך מנעלו וסנדלו וסך שמן ומתעגל (ונותנה) ע"ג קטבליא ואינו חושש ולא יתן ע"ג טבלה של שיש להתעגל בה רשב"ג מתיר. חוסמין ל' חיזוק כדאמרי' בפ' המביא (ביצה דף לד.) גבי ליבון רעפים מפני שצריך לחסמן ושמא לאחר שנשרף בכבשן מושחין אותו בשמן כדי לעשות בו היסק שני ויאחוז האור בכולו מחמת השמן ומתחמם בכך כדפרשינן במס' כלים פט"ז (מ"ד) קטבלי' של עור:

ירושלמי (ה"ז) מי שיש לו סלע מדמי שביעית והוא רוצה ליקח לו חלוק הולך אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי בזו פירות והוא נותן לו והוא אומר לו פירות אלו נתונין לך

במתנה וחנוני אומר הרי סלעי נתונה לך במתנה וחוזר ולוקח לו חלוק והכי נמי בסוף לולב הגזול (סוכה דף מא.) ומדקדק מכאן דפרי שני דרך מקח אין דרך חילול לא:

משנה ט

מה אומר בו ר"א ירושלמי (הל' ת) א"ר יוסי אפילו עצמותיו של האיש ההוא ישרפו רבי חזקיה בשם רבי אחא מתיר:

משנה י

פת כותים. לא אשכח מה אמר כאן ר"א ושמא מחמיר בו כבשר חזיר דלא מעשרי ומיהו לנפשייהו מעשרי כדאי' בברכות (דף מז:):

משנה יא

מותר לרחוץ. אע"ג דתבן וקש של שביעית אסור כדתנן לקמן:

ואם מתחשב כלומר שבני אדם למדין ממנו ויש לו להחמיר על עצמו ובירושלמי (ה"ח) אמרינן אם היה אדם של צורה לא ירחץ כהדה ר"י בן לוי הוה אזיל מלוד לבי גוברין בגין מסחי:

פרק ט

משנה א

הפיגם. שקורין רודא:

הירבוזין. אישל"א בלע"ז וטעמו קרוב ללולבי גפנים:

שוטים. מין ירק הן:

חלגלוגות. פורפייר:

כוסבר. אליינדרא שגדל בהרים אבל כוסבר של גינה חשוב הוא:

כרפס של נהרות. אבל של גינה חשוב הוא יש אומרים כרפס אפי"א:

גרגר של אפר. אורגא הגדילה באחו אבל של גינה חשוב הוא:

פטורין במעשר בכל השנים משום דאין כיוצא בהן נשמר ומפקירים אותם והפקר פטור מן המעשר דכתיב (דברים י"ד:כ"ט) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך בדבר שאין לו חלק יטול מעשר יצא הפקר לקט שכחה ופאה שיש לו חלק עמך וב"ה ילפי משמטה כדפרשינן במסכת פיאה פ"ו (מ"א):

וניקחין מכל אדם בשביעית. ואע"ג דשביעית נוהגת בהפקר לפי שאין כיוצא בהן נשמר והוה ליה לוקח מן המופקר ואע"ג דלא ידעי' ביה בהאי אם הפקיר מחזקי' בהכי דאין דרך לשומרו לפיכך מוסרין לו דמיהן דלא חשדינן ליה שיצניעם לסחורה ולא ינהוג בהם

תורת שביעית ופרק לולב הגזול (סוכה דף לט:) פריך אהא דתניא התם אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון ג' סעודות בד"א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפילו בחצי איסר אסור ומתני' קתני ונקחין אפילו טובא ומשני בכדי מן שנו כדי מזונו דהיינו ג' סעודות ומן לישנא דמזוני דכתיב (דניאל א׳:ה׳) וימן להם המלך וג' סעודות הן מזון יום א' דהרי שבת דבעי שלש סעודות:

כל הספיחין מותרין. כשגדלו בששית ונלקטו בשביעית איירי כדמוכח בירושלמי (הל' א) דפריך אספיחי כרוב ומפני שאין כיוצא בהן בירקות שדה יהיו אסורים ומשני חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בר"ח מפני שדרכן לגדל אמהות ופריך מפני שדרכן לגדל אמהות יהו אסורין ומשני אמר רבי שמואל בר יצחק כל ירק אתה יכול לעמוד עליו בין חדש הוא בין ישן הוא ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מאמהות הבאתי כלומר בשאר ספיחין ניכרים אותן של ששית שגדילין מאותם של שביעית שהן קטנים אבל בכרוב לא מינכרי דבזמן מועט דרכו ליגדל אמהות שהן גדולים ורבנן אסרי דגזרי בשאר ספיחים אטו ספיחי כרוב רשב"י הוה עבר בשמטה חמא חד מלקט ספיחים א"ל אסור א"ל ולית את מתירן א"ל ואין חבריי חולקין עלי קרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הוות ליה וגירסא להפך בכל הספרים בפ' מקום שנהגו (פסחים ד' נא.) דתניא רש"א כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירק שדה וחכ"א כל הספיחין אסורים וההיא בספיחין שגדלו בשביעית ופירש שם בקונטרס דאיירי לאחר הביעור וספיחי כרוב דמותרים משום דכרוב אינה כלה לחיה כל ימות החורף וקשה דאם כן ליתני חוץ מעיקר לוף השוטה והדנדנה וכל הנך דחשיב לעיל (פ"ז מ"ב) דאין להן ביעור ועוד הביעור דרשינן מדכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך בפ' בא סימן (נדה דף נא:) ואיסור ספיחים דריש התם (בפסחים שם) מקרא אחרינא דאמרינן ותרוייהו אליבא דר' עקיבא דתניא הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו אמר ר"ע וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין מכאן לספיחין שאסורין במאי קא מיפלגי רבנן סברי גזרה ספיחי כרוב אטו שאר ספיחין ורבי שמעון סבר לא גזרינן ועוד הקשה ר"ת מהא דאמרינן בפ"ק דמנחות (דף ה:) תיתי ממנחת העומר מה למנחת העומר שכן מתרת החדש ומשני בשביעית ופריך שכן מתרת ספיחין ומשני כר"ע דאמר ספיחין אסורין ועל כרחיך היינו קודם ביעור דבפסח של שביעית עדיין לא הוה ביעור דאינו כלה לחיה ואדרבה אז התבואה במלואה ובשמינית היה הביעור כדאמר במקום שנהגו (דף נג) אוכלים בענבים עד הפסח כו' והיינו בשמינית ועוד דאי לאחר הביעור מי פליגי רבנן עליה דר"ע הא כולהו מודו דכלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית ועוד דתניא

בת"כ וכי תאמרו עתידין אתם אומרים מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו א"ר עקיבא אם אינן זורעין מה אוספין מכאן לספיחין שאסורים וחכ"א אין ספיחין מן התורה אלא מד"ס א"כ למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו כונסין אין אנו מכניסים לקיום אמרה לנו בערוהו מה אנו אוכלים מן הביעור ואילך אלמא דקודם הביעור פליגי אבל לאחר הביעור אפי' רבנן מודו ומפרש ר"ת דקודם הביעור איירי כדכתב בשנה השביעית וספיחי כרוב דשרו משום דכתב את ספיח קציריך דבר הנקצר כתבואה אסר הכתוב אבל כרוב יש לו קלח גדול וענפים כעין אילן כדאשכחן בסוף כתובות (דף קיא:) כרוב גדול הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם ועוד דלא נזרע כתיב משמע דלא אסרה תורה אלא כעין תבואה הנזרעת מה שאין כן בכרוב דהוי כאילן והא דתני במתני' דהכא אסורים ומותרים לאו לענין איסור אכולה דהא ר"ש שרי ספיחי כרוב בההיא דספיחין אלא מותרים לנהוג בהן מנהג חולין חוץ מספיחי כרוב דיש בהן קדושת שביעית ובמגילת סתרים דרבינו נסים פי' ההיא דספיחין בספיחי שביעית שיצאו למוצאי שביעית דאסורין עד שיעשו כיוצא בו (לפי שגדלו אמהות) כדתנן לעיל בסוף פ"ו (מ"ד) ודרך כרוב לעשות בזמן מועט כיוצא בו (לפי שגדל אמהות) ולא גזר ר"ש אטו שאר ספיחין ורבנן גזרי וכי אכל ר"ש בן יוסי בן לקוניא ספיחי כרוב במוצאי שביעית הוא דאכל והא דאמר תרוייהו אליבא דר"ע משום דלר"ע דאיסור ספיחין בשביעית דאוריי' הוא דאיכא למיגזר ספיחי כרוב אטו שאר ספיחין אבל לרבנן דאיסור ספיחין דרבנן ליכא למיגזר וא"ת ספיחי ששית שנלקטו בשביעית ליתסרו דהא בירק אזלינן בתר לקיטה בין למעשר בין לשביעית כדאי' בפ"ק דראש השנה (דף יד.) וכן מוכח בההיא דנודר מן הירק (דף נז:) דבצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גדוליו על עיקרו דגידולי היתר מעלין את האיסור למה לי עקרו לימא בצל שעברה עליו שביעית ורבו גידוליו בשמינית אלא ודאי משום דאזלינן בתר לקיטה ואי לא דעקרו בשביעית כי לא רבו נמי שרי ולרבי יוסי הגלילי דאמר התם (בר"ה דף יד) מה גורן ויקב שגדילין על מי שנה שעברה ניחא לאוקמינהו כגון שנגמר גידוליו בששית אי נמי רוב גידולין דתו לא גדלי על מי שנה הבאה כדאמרינן התם אמתני' דלעיל פ"ב (מ"ט) דבצלים הסריסים ופול המצרי כשמנע מהן מים אבל לר"ע דדריש מה גורן ויקב שגדלים על רוב מים קשה וכי תימא מ"מ בעי שיגדלו קצת בשביעית והכא כשנגמרו גידוליו בששית הא משמע התם דאגידול לא חיישינן אלא אלקיטה דתניא התם ליקט לו ירק ערב ר"ה עד שלא תבא השמש וחזר וליקט משתבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה ואם היתה שניה נכנסת לשלישית שניה מעשר שני ושלישית מעשר עני וכי האי גוונא תניא

בהאי פרקא גבי אתרוג דבתר לקיטה משמע אע"פ שלא גדל ושמא יש לחלק בין מעשר לשביעית דלענין איסור שביעית בעינן גידול מקצת שביעית ואם באנו להשוותן צ"ל דר' שמעון ורבנן דהכא כר' יוסי הגלילי דאזיל בתר שנה שעברה אבל בההיא דפסחים [אי] אפשר לומר כן דתרוייהו כר' עקיבא ור"ע דריש על רוב מים ושמא אפי' ר"ע מודה דכיון דנגמר גידולין נעשו כבעל כדפרשינן לעיל בפ"ב (שם) גבי בצלים הסריסים מכח הירושלמי ויש לתמוה דהשתא ספיחי שביעית לר"ע אסורים מדאורייתא אפילו באכילה ואפילו רבנן מודו דמדברי סופרים מיהא אסירי כדקתני בהדיא בתורת כהנים ובכמה משניות אשכחן דשרו באכילה מתני' דהכא דהפיגם והירבוזים וההיא דהאומר לפועל הי לך סלע זה ולקט לי ירק היום בפ"ח (משנה ד) ולוקט ירקות שדה ובנו מוכר על ידו בפ"ז (מ"ג) וצ"ל דכולהו בשל ערב שביעית ומה שיש בהן תורת שביעית לפי שנלקטים בשביעית דבירק אזלינן בתר לקיטה אבל לענין איסור ספיחים דנפקא לן מדכתיב מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף משמע דתחלת גידול בעינן בשביעית אבל ירק שגדל בששית והוסיף בשביעית הנהו ספיחי ששית מיקרי ולא ספיחי שביעית אע"ג דבתבואה ודאי דדינה בתר שליש אם לא הביאה שליש בששית אסורה משום ספיחי שביעית כדמוכח בירושל' בפ' בתרא דמעשרות (ה"ב) דאמרי' גבי תבואה לר"ע הביאה פחות משליש לפני שביעית ונכנסה שביעית אסורים משום ספיחים ולא חלה עליהן קדושת שביעית שכבר היו עשבים הביאה פחות משליש לפני שמינית ונכנסה שמינית מותרת משום ספיחין וחלה עליהן קדושת שביעית שכבר היו העשבים כלומר חלה ולא חלה דקאמר היינו אם ליקטן עשבים ומותרים משום ספיחין ואסורים היינו אם ליקטה תבואה שנגמר בישולה דהא אמרי' בפ"ק דר"ה (דף יב:) דכל תבואה שהביאה שליש לפני ר"ה אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית הא לא הביאה לא וצריך לדקדק לר"ע במאי מיתוקם דין ביעור דדרשינן מכלה לחיה בשדה דהא יש ביעור בירק כדתנן לעיל בפ"ז (מ"ב) גבי עלה הלוף ולא משכחת לה אלא כגון שהיה תחלת גידול בששית והוסיף בשביעית ובפירות האילן משכחת לה שפיר אבל בתבואה לא משכחת לה כלל דאם הביאה שליש בששית לא חלה עליה קדושת שביעית כדאמרינן בירושלמי בפרק בתרא דמעשרות דאזלינן בתר שליש הראשון לכל דבר בין לענין נכרי לר"ע בין לענין סדר השנים דשני ועני בין לענין ספיחים בין לענין קדושת שביעית ואם הביאה שליש בשביעית אסורה משום ספיחין ובירק נמי תימא היכי משכחת בה דין ביעור לר"ש דאמר בפ"ק דר"ה (דף ט"ו.) גבי אתרוג דאין לך דבר שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית ואלו ירקות כי האי גוונא אסור משום ספיחים דרבי שמעון כר"ע וכי

תימא ביעור לר' שמעון בירק לית ליה התנן בפירקין רבי שמעון אומר כל הירק חייב בביעור ומיהו משכחת לה כשהתחילו לצאת בששית ונגמר רוב גידולן בשביעית דלא מיתסרי משום ספיחים כדפרישית וקרינן ביה גדל בשביעית כיון דרוב גידולן בשביעית ואמרינן לעיל בירושלמי פרק ו' (הל' ג) ומייתי לה בפרק הנודר מן הירק דבצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית כיון שרבה עליו החדש מותר ואפילו מאן דאסר מודה בנטוע ועומד ומדאזלינן בתר רובה להקל כל שכן להחמיר ובמס' תענית משמע דאיכא תנא דשרי ספיחים באכילה בריש פירקא דחסידי דתניא מתריעין על האילנות בשאר שני שביעית רשב"ג אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא אידך מתריעין על האילנות כו' ר"ש בן אלעזר אומר אף על הספיחין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים אבל יש ספרים דלא גרסי' תניא אידך ועוד קשה מההיא דמנחות אכתי לר"ע נמי משכחת לה כגון תבואה שנזרעה בששית לאחר העומר והביאה שליש לפני ר"ה שניתרת בעומר של שנה שביעית ומיהו י"ל דהא מילתא דלא שכיחא:

משנה ב

שלש ארצות. בא"י חלוקות זו מזו לענין ביעור יהודה וגליל ועבר הירדן וג' ארצות בכל אחת ואחת שביהודה יש הר ושפלה ועמק וכן בעבר הירדן וכן בגליל ומפרש בסיפא ולמה אמרו ג' ארצות שיהיו אוכלים בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה דמפרשינן בפ' מקום שנהגו (פסחים דף נג.) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך (ויקרא כ"ה:ז') כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית וגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה והשתא ביהודה יש כמה עיירות דפעמים שבזו כלו ובזו לא כלו ואוכלין עד שיכלה האחרון שבה כדתניא אוכלין בענבים עד שיכלו דליות שבבבל ואם יש מאוחרות מהן אוכלים עליהן שדרך החיה כשאין מוצאה פירות כאן הולכת במקום אחר מהר להר ומשפלה לשפלה ומעמק לעמק אבל לא תצא לעולם מיהודה לגליל ומגליל ליהודה אפילו מהר להר ואפילו ביהודה עצמה אינה יוצאה מהר לעמק ומעמק להר כדאי' בירושל' (הל' ב) רבי חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר' חנינא שיערו לומר אין חיה שבהר גדילה בעמק ולא שבעמק גדילה בהר לכך יש ג' בכל אחת ובפ' מקום שנהגו (פסחים נג.) מביא ברייתא ושם פי' בקונטרס כל שאינו מגדל שקמים אינו הר.

משנה ג

וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. בפ' מקום שנהגו (שם) תניא אוכלין בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת בגרוגרות עד החנוכה בתמרים עד הפורים והשתא זיתים

ותמרים ניחא שכל ארצות שוות אבל ענבים וגרוגרות הרי שלש ארצות הרי שלשה בכל אחת ושמא התם במאוחרות קאמר:

משנה ד

אבל לא על השמור. לפי שאין חיה יכולה לאכול משם:

על הטפיחין. בערוך מפרש בשם רבי דניאל על מה שמשימין העופות בטפיחין שהן כלי חרש הבנויין בכותל כמו (חולין דף קלט:) צפרים שקננו בטפיחין ויש מפרשים על מה שבין עשבים:

דופרא. פי' בערוך כמו דיופרא דפ' עושין פסין (עירובין דף יח.) אילן העושה דיו פירות בשנה ואוכלים בראשון עד שיכלה מן האחרון:

סתווניות. פי' בערוך בשם רבי דניאל ענבים שבימות הסתיו:

שביכרו וחנטו קודם שיכלה הקיץ והכי נמי פליג ר' יהודה בדיופרא סתוונית דתניא בירושלמי רבי יהודה מתיר בדיופרין והן שביכרו עד שלא כלה הקיץ:

משנה ה

הכובש ג' כבשין. ג' מיני ירק בחבית של חומץ או של ציר:

ר' אליעזר אומר אוכלין על הראשון. דכיון דכלה מין אחד מן השדה נאסרו כולן ואפילו אותן שלא כלו אמרינן בירושלמי (הל' ד) מאי טעמא דרבי אליעזר הראשון נותן טעם באחרון כלומר אותו שכלה תחלה אוסר על האחרים שלא כלו בנתינת טעם ותנן לעיל בפרק ז' (מ"ז) דשביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם:

רבי יהושע אומר אף על האחרון. על סמך מין הכלה אחרון יאכל משלשתן אע"פ שכבר כלו הב' לחיה שבשדה ואמרי' בירושל' (שם) מ"ט דר' יהושע האחרון נותן טעם בראשון כלומר כיצד יבער הראשון וטעם האחרון מובלע בו והדר קאמר בירושלמי וקשיא על דעתא דר' אליעזר אין האחרון נותן טעם בראשון וקשיא על דעתא דרבי יהושע אין הראשון נותן טעם על האחרון ולא משני מידי וטעמא דר' אליעזר ניחא דאזיל לחומרא וטעמא דר' יהושע יש לפרש בשביעית בזמן הזה דרבנן היא ורבי היא כדאמר בפ' השולח (גיטין דף לו.) ושמא בעלמא מודה ר' יהושע דשביעית אוסרת בנותן טעם ושאני הכא דנעשו הג' כבשין כאחד קודם שיבואו לידי איסור ובירושלמי (שם) תני הלכה כרבן גמליאל ור"ת מפרש דטעמא דר' יהושע מקרא דתניא בתורת כהנים מן השדה תאכלו את תבואתה כל זמן שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית מיכן אתה אומר הכובש ג' כבשין בחבית אחת ר' אליעזר אומר כיון שכלה מין אחד מן השדה למידרש כלה לחיה שבשדה לא איצטריך דההיא דרשה נפקא לן מלבהמתך ולחיה וגו' בפרק בא סימן

(נדה נא:) ואייתר לן האי קרא לכבשין דכיון דיש מקצת ממנו בשדה דהיינו טעם הנבלע בו שעדיין לא כלה אע"פ שעיקר כלה אינו חייב לבער ובקונטרס פי' בפירושי חומש אחד לשביעית ואחד ליובל וכל משנה זו פירשתי בשיטה אחרת בפ' מקום שנהגו (וע"ש בתוס') בשם רבינו נסים דלר' אליעזר הראשון שנכבש נותן הטעם באחרון ולא אחרון בראשון ולרבי יהושע איפכא ולא יתכן כלל חדא דבהדיא תניא בתורת כהנים ר' אליעזר אומר כיון שכלה מין אחד מן השדה יבער את כל החביות ועוד דלר' יהושע הא אף על האחרון קאמר ש"מ דלדידיה כיון שכלה האחד כולן אסורים אם כן מאי קא מתמה בירושלמי על דעתיה דר' יהושע אין הראשון נותן טעם באחרון בתמיה וכמו שפירשתי כאן עיקר:

כל הירק אחד לביעור. ואפילו כלו שלשתן ולא יבערם מן החבית דכיון דשאר מיני ירקות לא כלו אוכל עליהן שלא נתנו חכמים עליהם שיעור לכל ירק ואפשר דרבי יהושע ורבן גמליאל מודו לרבי שמעון מדאורייתא ולכן מקילין לענין נתינת טעם:

רגילה. מין ירק:

סגריות. פי' בערוך קרדי דמושתק"י בלע"ז:

בית נטופה. שם מקום:

משנה ו

המלקט עשבים לחים. אוכלן בלא ביעור עד שייבש המתוק הוא לחלוחית הארץ ומשם ואילך יבער ובערוך פי' משייבש המבושל ולעיל ברישׁ פ"ג אמרינן בירושל' (הל' א) אמתני' דר' יהודה אומר משייבש המתוק אמר רבי מנא הכין פקעא דבקעתא ופי' בערוך בשם רבי דניאל כמו פקועות שדה וכן האי ודבר תימה מי סני ליה לתנא למיתני פקועות כמו ששונה בבמה מדליקין שמן פקועות לכך נראה דההוא לחלוחית הארץ ופקועה מלשון פקע כדא דכשהארץ מתיבשת היא מתבקעת:

והמגבב. תרגום של מקושש:

ביבש. עצים יבשין:

עד שתרד רביעה שניה. מותר לאכול בלא ביעור וזמן רביעה שניה פלוגתא דתנאי במסכת תענית בפ"ק (דף ו.) ומשם ואילך חייב לבער:

עלי קנים. לחים אוכלין בהן כ"ז שנמצאין באביהן:

והמגבב. בעלי קנים וגפנים יבשים אוכל עד שתרד רביעה שניה ואחר כך יבער:

בכולן. בין בקנים וגפנים בין לחין בין יבשין:

משנה ז

עניים נכנסין לפרדסיות. בשאר שני שבוע כדי ליטול לקט שכחה ופאה ובארץ ישראל לא קשי ליה דוושא כדאיתא במרובה (דף פא.) ומהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה:

מאימתי נהנין. כגון לשרותו בתוך הטיט או לתתו בתוך הכר דאמרינן בירושלמי (הל' ה) תבן של שביעית אין שורין אותו בטיט תבן של שביעית אין נותנין אותו בכר נתנו בכר בטל והוא שישן עליו וסתם תבן וקש חזי למאכל בהמה ויש בו קדושת שביעית ואסור לשורפו וליהנות בו הנאה של איבוד משום דדרשינן לאכלה ולא להפסד אבל משנתבטל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית והיינו [דבעי] מאימתי נפסל מה שבשדה ממאכל חיה שיהו מותרים להיות נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית שיש לו בבית:

משתרד רביעה שניה. ומפרש בירושלמי (שם) א"ר חנינא מכיון שנסרח מה שבשדה מותר מה שבבית תני רבי אושעיא אפילו לאחר ג' שנים עד שיסרח וטעמא משום דכתיב לחיה בראוי לחיה ובריית דרבי אושעיא פליגא אמתני' דשרי משתרד רביעה שניה אי נמי בסתם ארצות שממהר לירקב מליחלוח הארץ שמתלחלחת בגשמים אבל דר' אושעיא במקום הרים וטרשים שהקרקע קשה ואין התבן ממהר לירקב כן פירושה דמתני' משיטת ירושלמי ולמאי נמי דגריס מתני' מאימתי נהנין אבל בפ"ק דתענית (ד' ו:) גרסינן בכל הספרים עד אימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית דמשמע עד שתרד רביעה שניה מותר מיכן ואילך אסור ואמרינן מה טעמא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית ומשתרד רביעה שניה מרקיבים מלחלוחית הגשמים וחייבים בביעור ואי אפשר לקיים גירסא זו דכל דבר שקדושת שביעית נוהגת בו וחזי לאכילה אסור לשורפו משום דכתיב לאכלה ולא להפסד ועוד דלאחר הביעור שרי להאכיל לכל הפחות לעניים ואית דשרי אף לעשירים וירושלמי תני א"ר אושעיא עד שיסריח משמע דפליג אמתני' דשריא משתרד רביעה שניה ושמא מתני' בשאר ארצות (ר):

משנה ח

שעת הביעור. כל אחת ואחת בזמנו כההיא דתנן בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נג.) אוכלין בענבים עד הפסח כו' וכל הזמנים בשנה שמינית דאי בשביעית מי איכא גרוגרות אלא מששית ותשרי הוי זמן הבציר כדמוכח באיזהו נשך (דף עג:) דיהיב זוזי אחמרא בתשרי ומבחרי בטבת והכא קתני בענבים עד הפסח אלא כל הני זמני בשנה שמינית

דפירות שביעית מצויין במוצאי שביעות לחיה עד אותם הזמנים ושאר פירות זמנן לפי מקומן כדאמר ג' ארצות לביעור וג' בכל אחת וזמנים הללו בסתמא אבל בידוע [הכל] לפי מה שכלו:

מחלקן ב' וג' לכל אחד ואחד מאנשי ביתו ואח"כ יבער כדתניא בתוספתא (פ"ח) מי שיש לו פירות שביעית והגיע זמן הביעור מחלק מהן לשכניו וליודעיו ולקרוביו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו כל בית ישראל מי שצריך ליטול יטול וחוזר ומכניס ואוכל והולך עד שיכלו ואמרינן לעיל בירושל' (הל' ד) יצחק בר רדיפא אתא ושאל לר' יאשיה אמר ליה חמי לך תלתא רחמין ואפקר קדמיהון קפודקאי דצפרי שאלון לרבי אמי כגון דלית לאילן עמא רחם ולא שאל שלם היך צורכא מיעבד אמר לון כד תחמון רגלא צללא תיהוין מפקין לה לשוקא ומפקרין ליה וחוזרים וזוכין בהן פי' שיש בני אדם כשמפקירין בפניהן חוזרין וזוכין בכל ואין בעלים יכולין לחזור ולהכניסם בביתם ולכך הורה רבי יאשיה לר' יצחק שיראה ג' אוהביו ויפקיר בפניהם ולא בפני כל אדם קפודקאי פי' בני אדם קפדנים שלא היו להם אוהבים ואם יפקירו יזכו בהם ולא יחזרו להם והורה רבי אמי דכשיראו השוק פנוי מבני אדם יפקירו ואחר כך יזכו וכל הני סברי כרבי יוסי דנמוקו עמו ושרי אף לעשירים אבל לר' יהודה אסור משום דכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה ולא עמך כדמפרש בירושלמי וטעמא דר' יוסי ואכלו אביוני עמך וגם עמך תני ר' שמעון אף לעשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור מה טעם ואכלו אביוני עמך ויתרם והוא [אוצר] שבעיר דתוספתא דתני בתוספתא (שם) בראשונה היו שלוחי בית דין חוזרים על פתחי עיירות כל מי שהוא מביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ועודרין אותן ועושים אותן דבילה וכונסין אותה לחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרים פועלים ובוצרים אותן ודורכין אותן בגת ומכניסים אותם בחביות ומכניסין אותם לאוצר שבעיר הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ומוסקין אותן ועוטנים אותם בבית הבד וכונסים אותן בחביות ומכניסים אותן לאוצר שבעיר ומחלק מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ר"ש אומר עשירים אוכלים מן האוצר אחר הביעור:

משנה ט

מי שהיו לו פירות שביעית. שלא נתקיימה בהן מצות ביעור שנפלו לו בירושה דהיינו על כורחו או שנתנו לו במתנה ופליגי בירושלמי (הל' ו) ריש לקיש אמר בפירות עבירה היא מתני' ופריך והתניא המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן שנייה היא מציאה שנייה היא שנפלו בעל כרחו ר' יוחנן אמר בפירות היתר היא מתני' אם בפירות היתר בהד' תני ר' אליעזר ינתנו לאוכליהן ר' אליעזר הוא שמותי ותני אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה דברי ב"ש כלומר כרבי יהודה דתני' לעיל בפרק ד' (מ"ב) חילוף הדברים והדר קאמר בהד' רבנן מתיבין ליה שאין חוטא נשכר בשיטתו השיבוהו בשיטתך שאתה אומר ינתנו לאוכליהן שאין החוטא נשכר ולא נתברר פי' בירושלמי ולשון לאוכליהן משמע למי שדרכן לאכול בלא ביעור:

חייב מיתה. איצטריך דלא תימא אין חלה בעיסת שביעית משום דכתיב (ויקרא כה) לאכלה ולא לשרפה ואם נטמאת החלה טעונה שרפה כדאמר בסוף פ"ק דבכורות (דף יב:) משום דכתיב לדורותיכם:

פרק י

משנה א

בשטר. בירושל' (הל' א) פריך יעשה כמלוה על המשכון ולא יהא משמט אמר ר"י בשטר שאין בו אחריות נכסים וכר' מאיר דסבר אחריות [לאו] טעות סופר הוא בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא דף יד:) והדר אתא עובדא קומי ר' יוחנן בשטר שאין בו אחריות נכסים [והורה] משמט אמר מפני שאנו למדין מן ההלכה אנו עושין מעשה כלומר מן הדין אינו משמט לפי מה שחולק בין יש בו אחריות לשאין בו אחריות דהא כשיש בו אחריות דמי דקסבר ר' יוחנן אחריות טעות סופר הוא בשטרי מלוה ומ"מ לא רצה לעשות מעשה ור' ירמיה אמר בשאין לו קרקע הא אם יש לו קרקע אינו משמט ובפרק השולח (גיטין דף לז.) אמר רב ושמואל דאפילו בשטר שיש בו אחריות נכסים והתם תניא כוותיה דר' יוחנן:

הקפת החנות. שלוקח ממנו באמנה:

עשאה מלוה. שזקפה במלוה:

רבי יהודה אומר הראשון משמט. כלומר הקפה אחרונה אינה משמטת ופריך בירושל' (שם) מפני שמקיף לו פעם שניה נעשה הראשונה כמלוה ומסיק דהואיל וראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית ראשונה מלוה:

שהיא פוסקת בשביעית. משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וכשפסקה בשביעית נתחייב בשכרו וקרינן ביה לא יגוש לפיכך משמטת דשביעית משמטת בסופה אבל בשלא פסקה בשביעית לא נתחייב עדיין ולא קרינא ביה לא יגוש לפיכך אינה משמטת ושיטה אחרת בירושלמי (שם) ר' יוחנן אמר כגון חרישה ריש לקיש אמר כגון בנין על דעתיה דר' יוחנן כל מלאכה שפוסקת בשביעית על דעתיה דריש לקיש כל מלאכה שפוסקת מאליה:

משנה ב

השוחט את הפרה. בשנה שביעית וחילקה בר"ה יוס ראשון היה של ר"ה אם היה אלול מעובר נמצא יום ראשון היה חול ושביעית משמטת בסוף דכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמטה (דברים טו) ובירושלמי (שם) א"ר אלעזר ר' יהודה היא דאמר לעיל הראשון משמט וכשחזר והקיף בו ביום אחרי כן דברים אחרים ופריך והא אין ראוי לתובעו בר"ה ומשני רבי בא בשם ר' זעירא כיון שראוי להאמינו כמי שראוי לתובעו וליתן לו מעות והואיל ולא נתן נעשית מלוה ומשמטת ושמא ר"ל דכיון דאיגלאי מלתא למפרע שהוא חול כמי שראוי לתובעו דמי אלא שלשון הירושלמי דחוק ודכוותה במסכת שבת בריש שואל (שבת קמח:) דפליגי בהלואת י"ט רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע רבה אמר ניתנה ליתבע ודייק מינה אי אמרת בשלמא ניתנה ליתבע מש"ה משמט דקרינא ביה לא יגוש אלא אי אמרת לא ניתנה ליתבע אמאי משמט ומשני שאני התם דאיגלאי מלתא למפרע דחול הוה ותימה דמשמע דלמאן דאמר ניתנה ליתבע אתי' לה מתני' שפיר אמאי והא ע"כ לא פליגי אלא לאחר יום טוב כדמוכח התם אבל ביו"נו כולהו מודו דלא ניתנה ליתבע ולא קרינא ביה לא יגוש בשביעית דמאי דקרינא ביה לא יגוש אחר כך אין מועיל מידי דהוה כמלוה לחברו לי' שנים דפ"ק דמכות (דף ג:):

האונס והמפתה. נותן חמשים כסף ומוציא שם רע מאה סלע כל זמן שלא עמד בדין אין משמיטין אבל משעמד בדין משמיטין כדתניא בריש פרק ב' דגיטין (דף יח.) ובירושלמי (שם) אמר רב יהודה אמר רב ר"מ היא דאמר במלוה הדבר תלוי:

וכל מעשה ב"ד. מפרש בירושלמי (שם) גזרי דיינים כגון תובע מחבירו וכפר לו ונתחייב בבית דין וכתבו לו פסק והדר קאמר בירושלמי פשיטא מלוה שנעשית כפרנית משמטת משמע שחוזר בו דמשעמד בדין נתחייב משמט והכי אמרינן בפ"ב דגיטין (שם) גבי כתובה ואונס ופיתוי מאימתי נזקפים במלוה משעמד בדין ושמא האי מעשה בית דין היינו כתובה אי נמי יש חילוק בין כתבו פסק דין ללא כתבו:

המלוה על המשכון. ובירושלמי (שם) אמר שמואל אפילו על מחט דכתיב (דברים ט"ו:ג') אשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך פרט שיש לאחיך בידך והיינו כרשב"ג דסוף שבועת הדיינים (שבועות דף מד:) דאמר אע"פ שאינו שוה אלא פלג אינו משמט ובפ' השולח (גיטין דף לז.) מפרש טעמא דמתני' משום דקני ליה כדר' יצחק דאמר מנין לבעל חוב שקונה משכון שנאמר (דברים כ"ד:י"ג) ולך תהיה צדקה אם אינו קונה צדקה מנין מיכן לבעל חוב שקונה משכון ולפי אותה שיטה היה נראה דמתני' דוקא שלא בשעת הלואתו דהא אמרינן בסוף השוכר את האומנין (בבא מציעא דף פב) דר' יצחק אירי במשכנו שלא בשעת הלואתו וזה אי אפשר דעל כרחך מתני' נמי בשעת הלואתו דהא על המשכון קתני דהאי לישנא משמע בשעת הלואתו כדמוכח התם בפ' האומנים ועוד דלמאן דאמר כנגדו נמי לא משמט מפרש בסוף שבועת הדיינים דמשכון תפיש ליה לזכרון דברים וזה לא שייך אלא בשעת הלואתו דשלא בשעת הלואתו נקיט ליה לגובייא וצריך לדחוק ההיא דגיטין דהכי קאמר שאני משכון דקני ליה שלא בשעת הלואתו כדר' יצחק והואיל וכן בשעת הלואתו נמי אהני לענין דקרינא ביה של אחיך בידך:

והמוסר שטרותיו לבית דין. מפרש בירושלמי (שם) דכתיב (דברים טו) ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לבית דין:

משנה ג

פרוזבול. שטר שבית דין עושין לו ונקרא פרוזבול כדאמרי' בגיטין (דף לז.) פרוזבולי ובוטי כלומר תקנה לעניים ולעשירים שהעניים מוצאין ללוות והעשירים אין מפסידין חובן פרוז לשון תקנה פורסא דמילתא תקנת הדבר בולי אלו עשירים ושברתי את גאון עוזכם (ויקרא כ"ו:י"ט) תני רב יוסף אלו בולאות שביהודה ובפרק השולח פריך מי איכא מידי דמדאורייתא משמטת שביעית והלל תיקן דלא תשמט ומשני בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתניא וזה דבר השמטה שמוט (דברים ט"ו:ב') בשתי שמטות הכתוב מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמטת כספים ומפרש ר"ת דהך שמטת קרקע לאו בעבודת קרקע אלא בשדות שחוזרות לבעלים דומיא דשמטת כספים דבזמן שהיובל נוהג שמשמט את הקרקע שביעית נוהגת שמשמטת כספים ובבית שני לא נהגו יובל לפי שלא היו כל יושביה ובשם רבינו תם פירשו דבבית שני נהגו יובל והלל לדורות הבאים תיקן דיודעים היו שהבית עתיד ליחרב ושם הארכנו:

משנה ד

פלוני ופלוני הדיינים. ובריש השולח (גיטין לב: לג.) פליגי אמוראי אי צריך תלתא או תרי:

משנה ה

פרוזבול המוקדם. שזמנו מוקדם ומפרש בירושל' שהורע כתו בכך דאינו מועיל אלא למלוות שלפנינו דמשנמסרו לבית דין הרי הן כגבוי' ואין משמיטות הלכך מלוות הבאות אחריו שלא נמסרו לב"ד משמיטות נמצא דנפסד במה שהקדים זמנו אבל פרוזבול המאוחר פסול שאיחר זמנו והוא הלוה בינתים והיום ומחר כשמוציא פרוזבול זה ורואין בית דין הזמן סבורים שאותן מלוות קדמו לפרוזבול ונמצא שגובה שלא כדין והא דתניא בתוספתא (פ"ח) [רשב"ג אומר] כל מלוה שאחר פרוזבול אינו משמט לא שנעשית המלוה אחר שנכתב הפרוזבול אלא משום דתניא בפרק השולח (גיטין דף לז:) המוציא שטר חוב צריך שיהא עמו פרוזבול וחכמים אומרים אינו צריך משום דנאמן לומר שטר היה לי ואבד ותנן בפרק הכותב בכתובות (דף פט:) מן הסכנה ואילך אשה גובה שלא בכתובה ובעל חוב שלא בפרוזבול והשתא אשמעינן רשב"ג בתוספתא גדולה מזו דלא מיבעיא היכא דליכא פרוזבול כלל דנאמן לומר היה לי ואבד אלא אפי' הוציא שטר חוב ופרוזבול וזמן המלוה אחר זמן הפרוזבול אפילו הכי אינו משמט דיכול לומר פרוזבול היה לי ואבד ולא אמרינן מדהאי לא אבד אחר נמי לא אבד אי נמי טעה ועל זה סמך ועוד יש לפרש בענין אחר דהכי מיתניא בתוספתא אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית כתבו ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אע"פ שחזר וקרעו לאחר מיכן גובה עליו והולך אפילו לזמן מרובה רשב"ג אומר כל מלוה שאחר פרוזבול אינו משמט דבעי תנא קמא שיהא פרוזבול קיים לכל הפחות בסוף שביעית ואם נקרע לאחר שביעית לא יפסיד ואתא רשב"ג למימר דכל מלוה הקיימת לאחר שנקרע הפרוזבול אע"פ שנקרע הפרוזבול קודם שתכנס השביעית:

שטרי חוב המוקדמין פסולין. כגון דלוה בניסן וכתב בשטר תשרי שלפניו פסולה משום דגובה שלא כדין מן הלקוחות שבין תשרי לניסן ופליגי בירושלמי (שם) ר' יוחנן אמר פסולין ממש ריש לקיש אמר אינו מונה אלא משעת הכתב והיינו פלוגתא דאיזהו נשך (דף ע"ב) אמר ריש לקיש במחלוקת שנויה ור"מ היא דאמר שטר שיש בו רבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית אבל לרבנן דלא קניס התם ברבית הכא נמי גובה מזמן שני ורבי יוחנן אמר אפילו תימא רבנן גזירה שמא יגבה מזמן ראשון ודבר תימה היכי גבי ממשעבדי אפילו מזמן שני בהאי שטרא והלא החתומין רשעים ופסולין שחתמו על שטר מוקדם ושמא יש לומר דסבורים דלוה מעצמו יכרע ולא יבא לעולם לידי טריפת לקוחות ובשטר שיש בו רבית נמי גובה את הקרן מבני חורי קאמר בשחייב מודה אי נמי שאומרים אנוסים היינו להקדים ואנוסין היינו על הרבית ופריך בירושלמי

מי מודיע שמעון בר בא בשם ר' יוחנן החתומין בשטר לא כן אמר ריש לקיש עשו דברים החתומים בשטר כמי שנחקרה עדותן בבית דין תמן כשאמרו לא חתמנו כל עיקר ברם הכא אומר על זה חתמנו ולא חתמנו על זה וזהו פי' דקשיא ליה מי מודיענו שהוא מוקדם ותירץ שעדים עצמן נאמנים לומר שהוא מוקדם ופריך מדריש לקיש דנעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין אפילו מדרבנן היכא דכתב ידן יוצא ממקום אחר [הא] דאי אין כתב ידן יוצא נאמנין לפוסלו כדמוכח בפ"ב דכתובות (דף יח:) ומשני ההיא דריש לקיש בשאומרי' לא חתמנו דאין נאמנין דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אבל כאן מודין שחתמו ואין עוקרין עדותן להעיד שנכתב ונחתם ביומו אי נמי אף על גב דתנן באיזהו נשך דעדים עוברין בלא תעשה דילמא לא תשימון עליו נשך בלוה ומלוה משמע להו ודכוותה אשכחן בשנים אוחזין (דף ה:) לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו:

והמאוחרים כשרים. דהורע כוחו ודייקינא מינה בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קעא:) דקסבר אין כותבין שובר דאי כותבין שובר זימנין דיזיף זוזי מיניה בתשרי וכתיב ליה בניסן והוו ליה זוזי ביני ביני ופרע ליה ואמר ליה הב לי שטראי וא"ל אירכס לי וכתב ליה תברא וכי מטי זמניה מפיק ליה וא"ל השתא דיזפת מינאי ומסיק דהאידנא (לא) [דלא] עבדו הכי משום דכי כתבי תברא אי ידעי זמן השטר כתבי בתברא שטר פלוני שנכתב בזמנו בכך וכך נפרע ואי לא כתבי סתמא דכל אימת דמפיק ליה לורעיה:

משנה ו

אא"כ יש לו קרקע ללוה דאז חשוב החוב כגבוי ביד ב"ד ולא קרינא ליה לא יגוש וכמלוה שיש עליה משכון והאי דעדיפא קרקע ממטלטלין [לאו] משום דכלין דהרי עציץ נקוב המונח על גבי יתדות דיכול לכלותו ואמר בהשולח (דף לז.) דכותבין עליו פרוזבול אלא כך הוא דין דקרקע חשיבא כגבוי טפי:

ואם אין ללוה ולמלוה יש לו מזכה לו כל שהוא וכותב עליה פרוזבול ואפילו החוב מאה מנה לפי שראוי [לגבות] בה כל חובו כגון דגבי והדר גבי אי נמי כדאמרינן לעיל גבי מלוה על המשכון דאפי' מחט והקרקע כל שהוא נחשב כמשכון:

היתה לו שדה ללוה ממושכנת בין שמשכן לו בין שמשכן לאחרים ואפילו לחייב לו יש לו קרקע כותבין פרוזבול מדרבי נתן:

על נכסי אשתו. נכסי מלוג שהוא אוכל פירות:

על נכסי אפוטרופין שלוון לצורך היתומים וליתומים אין לו קרקע ובירושלמי (שם) בעי מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה וכן יתומין על נכסי אפוטרופין:

משנה ז

כוורת דבורים. משנה זו בסוף עוקצין (מ"י) ושם פירשנוה והכא אגב שביעית תני ליה והתם אגב טומאה:

משנה ח

המחזיר חוב בשביעית. ביום אחרון של שביעית א"נ בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת דכתי' (דברים ט"ו:א') מקץ שבע שנים ואמר לו המלוה משמט אני אם אמר לו הלוה אעפ"כ אני רוצה לפרוע יקבל ואמר בהשולח דתלי ליה עד דאמר הכי בירושלמי (שם) דאומר לו משמט אני בשפה רפה והימין פשוטה לקבל:

וזה דבר. דבור בעלמא מדכתיב וזה דריש דאין צריך אלא דבור אחד כדמוכח בתוספתא דמכות (פ"ב) גבי רוצח דתניא לא יאמר את הדבר וישנה שנא' וזה דבר הרוצח אין לך אלא דבור ראשון:

רוצה אני. בירושלמי (שם) א"ר יוסי הדא אמרה בר נש דתני חדא מכלת והוא אזיל לאתר ואינון מוקרין ליה בגין תרתי צריך לומר להו חדא מכלת אנא חכם מכלת כמו מכילתא יאמר להם בחדא מסכתא אני חכם ולא יותר:

משנה ט

המחזיר חוב בשביעית. כגון לוה שאמר לו למלוה אעפ"כ אם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. בפ"ק דקידושין (דף יז:) פריך מהא דתניא אין רוח חכמים נוחה הימנו ומשני כאן שהורתו ולידתו שלא בקדושה כאן שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ופירש שם בקונטרס היכא דלידתו בקדושה מיחלף בישראל גמור וקשה מרבא דבפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמט.) דאיסור גיורא הוו ליה תריסר אלפי זוזי בי רבא ורב מרי בריה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ואמר רבא במאי ליקנינהו הנהו זוזי וכעס רבא דנפיק אודיתא מבי איסור אטו מי לא רוצה רבא שתהא רוח חכמים נוחה הימנו ומחלק ר"ת בין הלואה שעשה לו טובה לפקדון ואכתי קשה היכי מיתוקמא מתני' בלידתו בקדושה הא נתגיירו בניו עמו קתני ונראה דהיכא דהורתו ולידתו שלא בקדושה רוח חכמים נוחה. הימנה שמא יחזור לסורו משום [דנכרי] יורש את אביו דבר תורה כדאמרינן התם והרי מתחלה היה ראוי לירש אבל הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה דאין יורש את אביו דבר תורה ולא היה ראוי לירש לא שייך שמא יחזור לסורו ועוד י"ל דרב מרי בריה דאיסור הוא רב מרי בר רחל דפ' החולץ (יבמות דף מה:) דאמו מישראל ובתו של שמואל היתה שנשבית ונתעברה מאיסור בעודו נכרי ואח"כ נתגייר ולא שייך גירות ברב מרי כלל ובתר אימיה שדינן ליה:

ירושלמי (הל' ד) אמר ר' אליעזר ובלבד לבניו [ר' יוסי בעי מהו ובלבד לבניו] אם יש לו בנים יחזיר לבניו ואם לאו לבנותיו שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר דבר תורה יחזיר לבניו כיוצא בו מי שמת ואין לו יורש אלא אמו לא יחזיר ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו פירוש שלא תאמר לבניו ולא לבנותיו דאין לה ירושה דבר תורה:

כל המטלטלין ניקנין במשיכה. בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא דף פו.) אמרינן לא שנו אלא דברים שאין דרכן להגביה אבל דברים שדרכן להגביה בהגבהה אין במשיכה לא:

וכל המקיים את דברו. רוח חכמים נוחה הימנו. הא שאינו מקיים את דברו אין רוח חכמים נוחה הימנו ולאו משום דאיכא איסור דאמרינן בפרק הזהב (בבא מציעא דף מט.) דברים אין בהן משום מחוסרי אמנה ובפ"ק דקידושין (שם) גבי גר אשכחן בהדיא דאם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו וליכא איסור [אלא] אין חכמים מחזיקים לו טובה שלא הצריכוהו לכך:

בירושלמי (שם) אמר רב כד אנא אמר לבר בייתי ליתן מתנה לבר נש ליכא חזר בי ובעי למימר מתני' דקתני [אימתי כו'] פליגא אדרב ומשני תמן למדת הדין הוא ומה דרב נהיג למדת חסידות: סליק מסכת שביעית